

FRANJEVAČKO POKRAJINSKO FILOZOFSKO UČILIŠTE U ZAOSTROGU I RUKOPISNI PRIRUČNICI U XVIII. STOLJEĆU

VICKO KAPITANOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK 1(091)(497.5)"17"
Izvorni znanstveni članak
Priljubljen: 25. 4. 2010.
Prihvaćen: 25. 10. 2010.

Sažetak

Iako je o filozofskim učilištima u Hrvatskoj više puta pisano, još uvijek su nedovoljno istražena. U članku se iznose najosnovnije činjenice o jednom zaboravljenom trogodišnjem filozofskom studiju iz osamnaestoga stoljeća. Njegovi počeci sežu u dvadesete godine toga stoljeća, dok je samostan u Zaostrogu bio u sastavu prostrane franjevačke provincije Bosne Srebrene koja je sezala od Budima do Jadrana. Na njemu je 1730–1733. predavao pisac kasnijega filozofskog školskoga priručnika i jedan od najpoznatijih pučkih pjesnika fra Andrija Kačić Miošić. Nakon 1735. učilište djeluje u sastavu nove Provincije sv. Kaja pape i mučenika, odnosno Provincije Presvetoga Otkupitelja. Među kasnijim lektorima bez sumnje je najpoznatiji kontroverzni fra Luka Vladimirović, pisac dvadesetak knjižica različita sadržaja. Veliki dio lektora toga učilišta, naročito u prvoj polovici XVIII. stoljeća, završio je svoj studij u inozemstvu i stekao zavidnu filozofsku naobrazbu. Nemirne prilike toga doba nisu dopustile da dublje razviju svoju misao i objave djela. Daljnja će proučavanja možda pokazati da je veliki dio njihovih pisanih školskih priručnika gotovo plagijat, bez izvornosti, no obrazovna vrijednost tih priručnika vjerojatno se neće moći zanijekati, kao ni obrazovna uspješnost lektora i studenata. Prvi udarac učilištu zadala je desetgodišnja mletačka zabrana primanja mladića u redovništvo od koje se učilište nije oporavilo ni kad je država dopustila primanje u ograničenom broju. Drugi jednako težak udarac učilište je pretrpjelo u francusko-austrijskim sukobima početkom XIX. stoljeća. Tako oslabljeno učilište prestalo je djelovati dvadesetih godina XIX. stoljeća, da bi se ponovno otvorilo nakon što je školovan novi kadar na državnim sveučilištima.

Ključne riječi: filozofija, učilište, Zaostrog, lektori, rukopisi, Andrija Kačić Miošić, Luka Vladimirović, Ivan Kačić Peko, Ivan, Ante Turić, Mihovil Gulin, Domenico Ricciardi

* * *

Franjevačko filozofsko učilište u Zaostrogu osnovano je kao pokrajinsko učilište prostrane franjevačke Provincije Bosne Srebrene koja je u XVII. i početkom XVIII. stoljeća obuhvaćala područje od Budima do srednjeg Jadrana. Za one koji nisu vični terminologiji franjevačkoga školstva potrebno je pripomenuti da su franjevačka viša učilišta imala različite razine. Generalna učilišta prema crkvenom zakonodavstvu osnivao je general sa svojim definatorijem (ili u misijskim zemljama Kongregacija za širenje vjere). Ona su bila pod vlašću i nadzorom uprave Reda i izjednačena fakultetskom obrazovanju. Razlikovala su se na učilišta I. i II. stupnja, reda ili razreda (lat. *classis*). Pokrajinska učilišta osnivali su redovnički ordinariji sa svojim vijećem definatorijem i odgovarala su učilištima zvanim sjemeništa koja su osnivali mjesni ordinariji, tj. biskupi. Za prelazak s tih učilišta na učilišta više razine bilo je potrebno dodatno školovanje ili polaganje razlika u školovanju. Najnižu razinu svećeničke sprema u Franjevačkom redu davala su takozvana učilišta praktičnog ili moralnog bogoslovlja. Odgovarala su razini obrazovanja svećenika u biskupijama koje nisu imale vlastitih sjemeništa, već je čitavo obrazovanje spadalo na učitelja klerika (*magister clericorum*).

Zaostrog, pokrajinsko učilište Provincije Bosne Srebrene

Franjevci Bosne Srebrene pod turskom vlašću imali su samo niže školstvo, a svoje članove koji su se pripremali za svećeništvo slali su na studij u zemlje u kojima su kršćani bili na vlasti. Netom se dio područja Bosne Srebrene oslobodio turske vlasti, franjevci su počeli razmišljati o vlastitim odgojno-obrazovnim ustanovama za svoje članove. To im se moglo činiti naravnim jer su imali dovoljno nastavničkog osoblja, koje je završilo studij na učilištima u inozemstvu i mladića koji su stupali u Red. Trebalo je dakle osigurati samo materijalnu podlogu. Godine 1698. na oslobođenom području osnovali su četiri novicijata od kojih jedan u Zaostrogu, a ostala tri u Velikoj, Našicama i Visovcu.¹

¹ Arhiv Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, Spisi provincijala (=S). S/2 [Archiviolum provinciale in quo adnotatae sunt actiones in Provincia ab anno 1609 <recte 1695> usque ad annum 1722.], f. 21v.

Kada je oslobođeno područje Karlovačkim mirom 1699. i pravnim ugovorom pripalo kršćanskim zemljama, franjevci su iste godine osnovali svoja prva dva viša pokrajinska učilišta filozofije u Budimu i Šibeniku. Uslijedilo je potom podizanje razine dvaju spomenutih učilišta u generalna učilišta i osnivanje novih pokrajinskih učilišta, među kojima i filozofskih u Osijeku 1707–1724, Požegi 1705. i Makarskoj 1708. godine. Dvadesetak godina kasnije, 1729. spominje se čak 9 pokrajinskih filozofskih učilišta: Budim, Šibenik, Brod, Sinj, Makarska, Zaostrog, Našice, Požega i Baja.²

Nije poznata isprava o osnivanju filozofskoga učilišta u Zaostrogu, a autori koji su o njemu pisali redovito navode 1726. godinu.³ Tada je naime u Zaostrogu djelovao lektor filozofije Luka Stojić.⁴ O njemu znamo samo najosnovnije podatke zabilježene u nekrologu prema kojima je bio iz Brotnja u Hercegovini, pobožan redovnik koji je umro 1762. s navršenom sedamdesetom godinom života.⁵ U Provinciji je dugo godina vršio službu magistra novaka zbog čega je bio odlikovan naslovom exdefinitora.⁶

Nije sigurno je li Stojić zaista predavao trogodišnji tečaj filozofije u Zaostrogu i je li ga itko u tom naslijedio. U svakom slučaju učilište je djelovalo, kao što je već spomenuto, i 1729. godine. Na provincijskom kapitolu u Sinju, 20. svibnja 1730. za lektora filozofije u Zaostrogu određen je fra Andrija Miošić,⁷ poznatiji kao Kačić, kako se počeo i sam potpisivati nakon 1751. godine, kasniji lektor na generalnom učilištu u Šibeniku, pisac filozofskoga priručnika *Elementa peripathetica* i knjige u prozi i stihovima *Razgovor ugodni*. U lektorskoj je službi potvrđen 27. svibnja 1731. na Visovcu⁸ i 25.

² S/5 [Acta I. Kopijarević], f. 4v; I 37^v. Općeniti podaci o većini lektora mogu se naći u *Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu* (ur. E. Hoško, P. Čošković, V. Kapitanović), Zagreb 2010.

³ J. SOLDI, *Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja* (Šematizam), Split 1979, 185; BEZINA, *Studij filozofije u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja*, Split 1992, 16; Karlo Jurišić navodi godinu 1736, kada bi navodno učilište bilo premješteno iz Makarske. K. JURIŠIĆ, *Katolička crkva na biokovsko neretvanskom području u doba turske vladavine*, Zagreb 1972, 182; K. JURIŠIĆ, »Franjevačka Provincija svetoga Kaja pape i mučenika u Dalmaciji«, *Kačić*, 17 (1985), 182.

⁴ S/4 [Acta Š. Tomašević], f. 124v.

⁵ Visovački nekrolog, Die 10. Februarii.

⁶ K. JURIŠIĆ, »Franjevačka provincija sv. Kaja«, 175; P. BEZINA, *Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, (1735–1993), Split 1993, 141–142.

⁷ S/5 [Acta I. Kopijarević], f. 8r.

⁸ S/5 [Acta I. Kopijarević], 10r, 35r.

kolovoza 1732. u Brodu,⁹ a u Zaostrugu je kao lektor djelovao sigurno do 1733. godine.

Učilište u Zaostrugu i njegovi profesori u Provinciji Presvetoga Otkupitelja

Kada je 1735. došlo do diobe Provincije Bosne Srebrene, od nje nonastala Provincija sv. Kaja pape i mučenika, kasnije prozvana Provincija Presvetoga Otkupitelja, osnivala je svoja učilišta. Prema Bezini 19. lipnja 1735, a to znači kada su birane i ostale važne službe u novoj provinciji, postavljen je za lektora u Zaostrugu fra Ljudevit Knezović.¹⁰ U aktima kapitulske kongregacije na kojoj su određeni profesori filozofije u Šibeniku, Sinju, Makarskoj i Kninu nema međutim Knezovićeva imena.¹¹

Iz postojećih spisa čini se da nije moguće saznati je li učilište djelovalo i poslije nego je Kačić 1733. završio svoj trogodišnji tečaj. Možda je zbog blizine makarskoga samostana učilište u Zaostrugu prestalo djelovati. A možda je nova provincija držala da treba ponovno uspostaviti studij. Bilo kako bilo, provincijska je uprava na kapitulskom kongresu 3. lipnja 1736. donijela odluku da se u Zaostrugu osnuje filozofsko učilište i održi natječaj za lektora.¹² Zbog toga neki autori navode tu godinu i kao godinu osnivanja učilišta.¹³ Čini se da natječaj nije održan i da je Knezović postavljen mimo natječaja pa je na kongresu 8. lipnja sljedeće godine Knezović određen za lektora u Zaostrugu, ali tek poslije natječaja, i to kako se čini za drugu godinu.¹⁴ Navodi se kao lektor i 1738. god.,¹⁵ a 1739. uz njegovo je ime zabilježeno da završava službu.¹⁶

⁹ S/5 [Acta I. Kopijarević], 86r.

¹⁰ BEZINA, *Studij filozofije*, 63 i 94. God. 1757–1760. bio je definitor Provincije. CRNICA, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik 1939, 339. Usp. također B. PEZO, *Župa Svetog Mihovila Proložac*, Proložac 1998, 192.

¹¹ Usp. S/8 [Acta J. Filipović], f.27v.

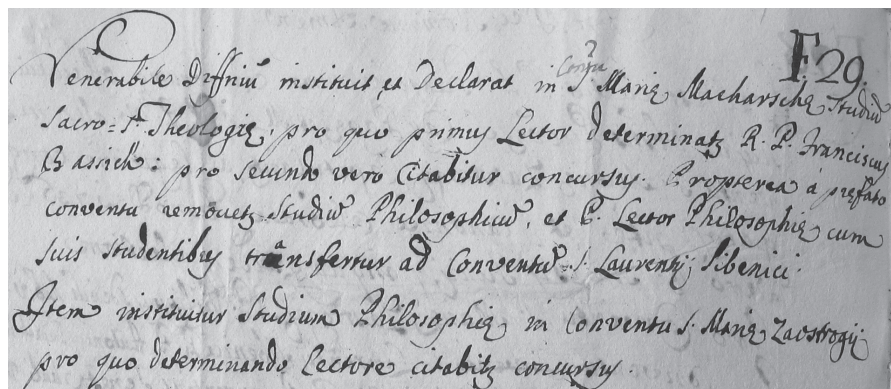
¹² S/7 [Acta Filipović], f. 5v (registar); S/8 [Acta Filipović], f. 24v izvornik: *Item instituitur philosophiae [studium] in Conventu Sanctae M(ariae) Zaostroghii, pro quo determinando lectore citabitur concursus*.

¹³ Usp. K. JURŠIĆ, »Franjevačka provincija«, 182.

¹⁴ S/7 [Acta J. Filipović], f. 11r. *Lectores philosophiae post concursum [...] Zaostroghii MVP Ludovicus Knežević (hic in 2. ann.)*. Netočno je dakle da je 1736–1737. bio lektor filozofije u Kninu. BEZINA, *Studij filozofije*, 63.

¹⁵ S/8 [Acta J. Filipović], f. 61v.

¹⁶ S/7 [Acta J. Filipović], f. 72v.

Odluka o osnivanju pokrajinskoga učilišta filozofije
i raspisivanju natječaja za lektora

Knezovića je naslijedio *Josip Pivac*, postavljen 28. lipnja 1739,¹⁷ tadašnji lektor filozofije (1737–1739) u Makarskoj. God. 1740. za lektore filozofije zabilježeno je da će se postaviti natječajem: *Lectores philosophiae qui fuerint per concursum*. Nije poznato je li Pivac nastavio predavanja u Zaostrogu ili se povukao zbog bolesti. Nedugo poslije umro je u Živogošću 1744. godine.

Dublji trag ostavio je na katedri 1741–1743. Hercegovac *fra Franjo Marušić*. Njegova predavanja zabilježio je u Zaostrogu *fra Franjo Krilić* i ona se čuvaju u Makarskoj, pa su u sklopu te knjižnice već opisana i djelomično objavljena.¹⁸ Sudeći prema njegovim skriptima, koja obuhvaćaju jedan oveći svezak, zaostroško učilište i nije bilo zahtjevno.

Marušića je u Zaostrogu 1745. naslijedio *fra Ante Bandić mlađi*, iz Po-travlja,¹⁹ koji se kasnije pretežno bavio poučavanjem srednjoškolaca i jedno trogodište bio lektor moralnog bogoslovlja u Omišu, što je tada bio najniži stupanj školovanja za svećenika.

Naslijedio ga je 1747. *fra Luka Šimunović*. Dosadašnji pisci nisu zapazili da se radi o istoj osobi koja se u to vrijeme počela nazivati i *Vladmirović*, pa

¹⁷ S/8 [Acta J. Filipović], f. 66v.

¹⁸ V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj* (Spomenička baština Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, knj. 1), Makarska 1993, 81–83; S. HRKAČ, »'Philosophia manuscripta' fra Franje Marušića, Mostarca«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 23 (1997), 1/2(45/46), str. 185–202; F. MARUŠIĆ, *Logica minor a. 1741. scripta* (priredio S. Hrkač), Mostar, 1999.

¹⁹ CRNICA, *Naša Gospa*, 390. BEZINA, *Studij filozofije*, 53.

se navode dvije različite osobe: fra Luka Šimunović i fra Luka Vladmirović.²⁰ Fra Gašpar Bujas zapazio je da prve vijesti o Vladmiroviću u provincijskim protokolima datiraju od 14. VIII. 1745.²¹ Zapravo, tri dana ranije u Splitu se održavao provincijski kapitul na kojemu je Luka bio biran za tajnika povjerenstva za prebrojavanje glasovnica, a na ovjerenom dokumentu izbora sam se Luka potpisao prezimenom Vladmirović.²² Njegova prisutnost na kapitu-lu bez sumnje je utjecala na to da je u popisu lektora filozofije zabilježeno: *Macarschae MVP Lucas Vladmirovich*.²³ No on se i kasnije u službenim spisima pojavljuje kao Šimunović negdje do 1747. kada je ubilježen kao lektor filozofije u Zaostrugu,²⁴ a potom se i u provincijskim spisima gubi svaki trag prezimenu Šimunović.

Vladmirović je objavio puno knjižica i o njemu je pisano mnogo, a održana su i dva znanstvena skupa,²⁵ no vrednovanje Lukina djela ostalo je veoma prijeporno, a filozofske misli gotovo nedotaknuto. Nije razriješeno ni mjesto njegova rođenja. Stariji pisci navodili su da je iz Sladinca (Perke) u blizini Ploča. Vlado Pavičić je čini se na dobru tragu kad prema maticama Lukino rodno mjesto smješta u Otriće (Pozla Gora) gdje se 1736. pojavljuje prezime Vladimir koje je po predaji nastalo od prezimena Šimunović, a Šimunovići bi se doselili iz Gruda.²⁶ Kombinacija se poklapa s jednom Lukinom bilješkom iz 1745. zabilježenoj u jednom filozofskom rukopisu u kojoj Luka za sebe kaže da je iz Ljubuškoga: *Ego Frater Lucas Simunovich a Gliubuski*.²⁷

²⁰ Usp. K. ETEROVIĆ, Fra Andrija Kačić Miošić, Dubrovnik 1922, 28; P. BAČIĆ, *Nekrolog. Spomen-Knjiga svih pokojnih Franovaca Provincije Presv. Odkupitelja u Dalmaciji, od davnijih godina, do godi. 1925* (rukopis u Visovačkom arhivu), 352 i 403–407; BEZINA, *Studij filozofije*, 73 i 74.

²¹ G. BUJAS, *Kačićevi imitatori u Makarskom primorju do polovine 19. stoljeća* (Građa za povijest književnosti hrvatske, Zagreb 1971, 86).

²² Extraxi hanc ego Fr. Lucas Vladmirovich secretarius comissionis manu propria. S/10 [Acta I. Turić], f. 109v.

²³ S10 [Acta I. Turić], f. 126r.

²⁴ S10 [Acta I. Turić], f. 22v.

²⁵ Usp. *Zbornik o Luki Vladmiroviću*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa »Luka Vladmirović i njegovo djelo«, Visovac, Zaostrug, 3. – 4. studenoga 2005. [ur. P. Knezović], Zagreb, 2006; *Treći Neretvanski književni, znanstveni i kulturni susret fra Luka Vladmirović i Neretva*. Zbornik radova izlaganih dne 27. i 28. rujna 2007. u Metkoviću, Opuzenu i Pločama [ur. S. Šešelj], Opuzen – Zagreb 2008.

²⁶ V. PAVIČIĆ, »Struge i Stručani u fra Lukino doba: povijesno–demografska skica jednog neretvanskoga sela u prvoj polovici 18. stoljeća«, *Zbornik o Luki Vladmiroviću*, 27–100.

²⁷ Vidi niže rukopis pod br. 8.

Iz službenih spisa nisu poznati podaci o Šimunovićevu/Vladmirovićevu studiju u inozemstvu. Zanimalo se uglavnom ono što je sam Luka zapisao: da je dovršio studij u Bolonji i Veneciji.²⁸ U Makarskoj je 1739–1742. studirao bogoslovlje pod prezimenom Šimunović.²⁹ Čini se da je viši studij u Makarskoj započeo 1736. U Bologni se nalazi 1744. Njegov potpis Vladmirović na rukopisu predavanja njegova profesora iz toga doba očito je nadodan kasnije, kako pokazuje latinski izraz *fui studens*.³⁰ U domovinu se vraća vjerojatno oko 1745. i u natječaju za lektora dobiva mjesto na provincijskom učilištu u Zaostrogu na kojemu je predavao tri godine. Upravo u Zaostrogu Šimunović i Miošić počinju potragu za svojim slavnim korijenima pa prvi preuzima prezime Vladmirović, a drugi Kačić.

Kratki prekid filozofske nastave

Što se dogodilo s učilištem nakon Vladmirovićeva trogodišnja predavanja, nije poznato. U Zaostrogu je 1748. otvoren tzv. *drugi novicijat* pa se po svemu čini da su studenti premješteni na učilište u Splitu.³¹ Jedan od razloga premještanja mogao je biti i nedostatak nastavničkog osoblja. Od četvorice poznatih lektora te godine, samo je Radman bio rodom s područja Provincije. Lektor u Splitu fra Anselmo Jurčević bio je iz Dubrovačke provincije. Lektor na učilištu u Živogošću, koje je tu premješteno upravo 1748. iz Makarske, bio je Jajčanin Nikola Ižanović, koji će tek naknadno pristupiti u Provinciju Presvetoga Otkupitelja, nakon što je biran za magistra novaka na Visovcu. Lektor u Sinju Marketinović prema nekrolozima bio je od Foj-

²⁸ *Chronicon archiviale*, Venetiis 177, 80: Debita studia complevit Venetiis in conventu s. Francisci Vineae Venetiarum, et bononiae in monasterio s Nunciatae, qui tantum profuit doctrina, ut omnes obstupescerent.

²⁹ V. KAPITANOVIĆ, »Studenti Franjevačke bogoslovije u Makarskoj, 1736/37–1986/87«, *Franjevačka visoka Bogoslovija Makarska 1736–1986*, Makarska 1989, 275.

³⁰ BEZINA, Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja, Zagreb, 1993, 269–270, br. 18a. Na jednom nesigniranom sveščiću predavanja lektora Julijana iz Ferrare koja se čuvaju u Zaostrogu Vladmirović je zapisao: Ego frater Lucas de nobili familia Vladmirović de Narenta ad annum 1744 die 4 iunii Bononiae fui studens generalis.

³¹ Usp. S/11 [I. Vucić] f. 3r. BEZINA, *Studij filozofije*, 27. O učilištu u Splitu usp. V. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu, 1748–1826.«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27 (2001) br. 1–2 (53–54), str. 287–320.

nice,³² a kako je već prije lekture u Sinju bio magistar novaka u Zaostrogu, vjerojatno je najkasnije tada postao i član Provincije Presvetoga Otkupitelja. Ipak se iz svega može izvući dosta vjerojatan zaključak kako je Provincija morala »uvoziti« lektore za provincijska učilišta.

Kad su prošle krizne godine, 19. listopada 1750, na provincijskom kapitulatu u Makarskoj za lektora u Zaostrogu postavljen je fra Frano Krilić iz Baćine, onaj isti koji je nekoć tu marljivo prepisivao predavanja svoga lektora fra Franje Marušića i tako budućim naraštajima omogućio saznanje o razini toga učilišta u vrijeme svoga studija.³³

Od 1753. učilište vodi fra Ante Perić. Prema predaji studij je završio u Italiji, i tu postao *lector artium*. Filozofski spisi koji se čuvaju u Makarskoj, a na kojima je Perić 1747. pribilježio da mu služe na uporabu, odaju da je Perić barem početni viši studij završio u Makarskoj.³⁴ Nakon završene lekture filozofije proglašen je lektorom teologom, ali je u Zaostrogu i nadalje predavao filozofiju.³⁵

Katedru je 1756. preuzeo Karlo Marojević. Po svoj prilici održao je potpuni trogodišnji tečaj, što znači da je u Zaostrogu predavao do 1759. Bezina navodi među spisima u Zaostrogu i snopić *Disputationes iuxta mentem Ioannis Duns Scoti* s naznakom »To su spisi fra Karla Marojevića iz fizike«, no zbog nesređenosti arhiva taj sveščić nisam uspio pronaći.

Jubilarni lektor, izjednačen u svim pravima s doktorima znanosti i kasniji provincijal, komu je provincijski nekrolog posvetio svega dvije crte, Marojević je danas vjerojatno privlačniji po tomu što je držao zanimljivijim i važnijim opismenjivati malu djecu nego učiti odrasle filozofiju koju u životu neće rabiti. Je li to razlog da se u svom skromnom djelcu *Blago otkriveno maloj dičici*, Jakin 1764. skrio iza brojeva u kriptogramu, može se samo nagađati. U skrivanju je čini se ipak potpuno »uspjio« jer njegova imena nema ni u hramu znanja Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

³² Crnica navodi iz Kruševa. CRNICA, *Naša Gospa*, 340.

³³ Neki su mu pisci pridavali autorstvo tih predavanja. Usp. J. BOŽITKOVIĆ, »Ljetopisne bilješke: 8. Krilić o Frano kao peripatetik (1724–1804)«, *Bogoslovska smotra*, 13 (1925) 171–173; BEZINA, *Studij filozofije*, 64.

³⁴ V. KAPITANOVIĆ, »Latinski filozofski rukopisi u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 18 (1992) br. 1–2 (35–36), 207, br. 4^A.

³⁵ S/14 [F. Marijanović] f. 88v. 16. Octobris 1755. Confirmatur in lectorem philosophum Zaostrooghii P. Antonius Perich usque ad adventum novi lectoris philosophiae.

Bolje je proučen njegov nasljednik fra Bartul Ribarović.³⁶ U Zaostrogu je čini se predavao 1759. i već imao iskustvo predavanja filozofije na učilištu u Sinju, gdje je predavao 1756–1758. Tim se priručnikom vjerojatno koristio i u Zaostrogu 1759. godine. No o vrijednosti njegova rukopisa moći će se donijeti konačan sud tek nakon detaljnijeg proučavanja filozofske nastave u Hrvatskoj.

Nakon Ribarovića postavljen je 27. listopada 1763. na zaostroško učilište Josip Franić.³⁷ No prema rukopisu *Disputationes in universam Aristotelis logicam*, koji se čuva u Makarskoj, Franić je započeo predavanja već početkom 1763. i predavao je do 26. siječnja 1765.³⁸ Predavanja iz filozofije koja je držao u Zaostrogu hvatao je u pero ili ih prepisivao Mihovil Dragičević te su dragocjena za detaljno proučavanje školstva u Zaostrogu. Zahvaljujući rukopisnim djelima koja je prepisivao i sastavljao Franić je više puta spominjan u raspravama o hrvatskoj filozofskoj baštini premda se njegov rukopis ne udaljuje puno od prethodnika.³⁹ Na kapitulskom kongresu u lipnju 1765. uprava Provincije nije pronašla lektora za zaostroško učilište pa je ono ostalo ispražnjeno.⁴⁰ Franić je nakon dovršenoga trogodišta predavanja filozofije promaknut 3. studenoga 1765. u lektora bogoslovlja⁴¹ na pokrajinskom učilištu u istom mjestu. U domovini je uglavnom ostao vezan uz niža učilišta,⁴² dok 1780. nije pošao u Palestinu gdje je u Jeruzalemu i umro 1786. godine.

Premda je isti dan s Franićem bio promaknut za lektora teologa i *Jeronim Marković Loze*, on je vjerojatno, nemajući odgovarajućega namještenja, imenovan 14. prosinca te godine lektorom filozofije na zaostroškom učilištu,

³⁶ J. BOŽITKOVIĆ, »Ljetopisne bilješke: 3. Filozofski rad Ivana Bartula Ribarovića«, *Bogoslovska smotra*, 13 (1925) 162–163; J. BOŽITKOVIĆ, »Život i filozofski rad fra Bartula Ribarovića (1724–1781)«, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 39 (1926) 112–118; G. BUJAS: »Makarski ljetopis«, *Makarski ljetopisi 17. i 18. stoljeća* 248; BEZINA: *Studij filozofije*, 71. b. 249.

³⁷ BEZINA, *Studij filozofije*, 60.

³⁸ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna baština*, 75–76.

³⁹ Grafički prikaz prethodnih rukopisa v. kod V. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku (1969–1825)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994) br. 1–2 (39–40), str. 170.

⁴⁰ Usp. S/15 [P. Filipović], f. 26r; S16 [P. Filipović] f. 28v.

⁴¹ S15 [P. Filipović], f. 10v.

⁴² Nakon predavanja filozofije u Zaostrogu kratko je bio lektor na pokrajinskom bogoslovnom učilištu u istom mjestu, a potom lektor moralne teologije u Sumartinu, BEZINA, *Studij bogoslovlje*, 38, 45, 48.

premda mu je to bilo drugo trogodište⁴³ Loze je filozofiju studirao na generalnom učilištu u Šibeniku i tu je kao student ispisivao filozofske traktate koji su kasnije ostali u zaostroškoj knjižnici. Studij je nastavio 1756. u Bologni.⁴⁴ Kako se može vidjeti iz bilježaka predavanja Mihovila Dragičevića što se čuvaju u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj, Loze je bio veoma omiljen kod studenata.⁴⁵ Loze se nije zadržao dugo kao lektor filozofije u Zaostrogu. Već je naime ranije 21. listopada 1765. fra Franji Puhariću i fra Pavlu Bujasu odobreno da se mogu natjecati za zaostrošku katedru filozofije.⁴⁶

Natječaj je održan 14. studenog 1765. u Zaostrogu, a natjecali su se fra Andrija Ivičević, fra Pavao Bujas, fra Paškal Vladmirović i fra Franjo Puharić za katedre u Šibeniku, Sinju, Zaostrogu i Živogošću.⁴⁷ Bujas je dobio katedru u Zaostrogu, no nije poznato kada je nastupio. Kako je mjesec dana nakon natječaja za lektora filozofije po drugi put bio imenovan Loze, može se pretpostaviti da je Bujas nastupio tek nakon što je završio teološki studij u Makarskoj 1766. godine.⁴⁸

Kao lektor u Zaostrogu Bujas se navodi u provincijskim spisima 1767–1768,⁴⁹ a njegova su krnja predavanja očuvana u knjižnici Franjevačkoga samostana sv. Lovre u Šibeniku⁵⁰ i cjelovito u knjižnici u Makarskoj.⁵¹ Drugi dio predavanja pribilježio je i Bezina u Zaostrogu.⁵² Autori navode da

⁴³ S/15 [P. Filipović], f. 10v. Die 14 decembris 1765. Institutus fuit pro secunda vice in lectorem philosophiae M. V. P. Hieronymus Lozinich Zaostrogii.

⁴⁴ S/14 [F. Marijanović], f. 65r.

⁴⁵ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna baština*, 75.

⁴⁶ S/15 [P. Filipović], f. 38v.

⁴⁷ S/16, f. 39v. Tekst natječaja kod J. BRKAN, *L'organizzazione scolastica della Provincia del SS. Redentore in Dalmazia nel Settecento*, (Pars dissertationis) Roma 1982, 45.

⁴⁸ Usp. KAPITANOVIĆ, »Studenti«, 268.

⁴⁹ S/15 [A. Stančić], f. 69r, 86v; 102v; S/16 [A. Stančić], f. 89v. Bezina piše da je 25. siječnja 1767. za lektora u Zaostrogu postavljen fra Bonaventura Bilas (*Studij filozofije*, 54). Pogreška je vjerojatno nastala pri preuzimanju podataka od Crnice (*Naša Gospa*, 393) gdje Crnica navodi datum kada je Bilas određen u redovničku obitelj u Zaostrogu. U svakom slučaju Bilas je 1. lipnja dotične godine bio postavljen za lektora filozofije u Omišu. Usp. o njemu KAPITANOVIĆ, »Franjevačko filozofsko učilište u Omišu«, 307.

⁵⁰ V. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku (1969–1825)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994) br. 1–2 (39–40), str. 176–177.

⁵¹ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 61–63.

⁵² BEZINA, *Rukopisna baština*, 276, br. 59. Više o rukopisu u ovom članku pod naslovom *Rukopisi knjižnice u Zaostrogu*, br. 10 (=19/59).

je Bujas osnovna znanja stekao u Šibeniku, a filozofski i bogoslovni studij završio u Italiji,⁵³ što je netočno jer je neposredno pred natječaj, kako je već rečeno, studirao u Makarskoj. Nije međutim u potpunosti isključena mogućnost da je filozofiju studirao u Osijeku gdje je 1761. predavao poznati franjevac Josip Pavišević, čija se predavanja u Bujasovu prijepisu čuvaju u Šibeniku.⁵⁴ Prema arhivskim vrelima Bujas je predavao u Zaostrogu do 1768. godine. Za 1769. godinu nije moguće ustanoviti tko je predavao i je li bilo predavanja u Zaostrogu.

Nedoumice o sjedištu učilišta

U 1770. navode se dva lektora. Na kapitularnoj sjednici 30. III. bio je određen za lektora fra Andrija Ivičević.⁵⁵ Malo kasnije, 20. lipnja 1770. čini se da je za lektora imenovan fra Bonaventura Bilas.⁵⁶ Na učilištu u Zaostrogu događalo se nešto što još nije proučeno. Može se pretpostaviti da je u Makarskoj bilo franjevac koji su željeli povratiti učilište filozofije koje je 1748. bilo iz Makarske premješteno u Živogošće. Dana 13. XI. 1770. unaprijeđen je u lektora teologa fra Ilija Mrnjavac, koji je i nadalje predavao filozofiju, a sljedeće godine dodijeljena su mu trojica zaostroških studenata.⁵⁷ U Zaostrogu je ostao samo jedan.

Uskoro se stanje promijenilo. Mletačka je vlada 1667. zabranila oblačenje redovnika prosjačkih redova. Kako je zbog zabrane ponestajalo redovničkih studenata, 12. rujna 1771. uslijedila je odluka provincijskoga definatorija o premještanju filozofskoga učilišta iz Makarske u Zaostrog.⁵⁸ Tako je, čini se, potkraj godine s makarskim učilištem u Zaostrog premješten i njegov lektor fra Ilija Mrnjavac, koji je nekoć studirao u Zaostrogu, a na-

⁵³ J. A. S[OLDO], »Bujas, Pavao ml.«, *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb 1989, 451.

⁵⁴ Usp. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici [...] u Šibeniku«, 20 (1994) br. 1–2 (39–40), str. 178.

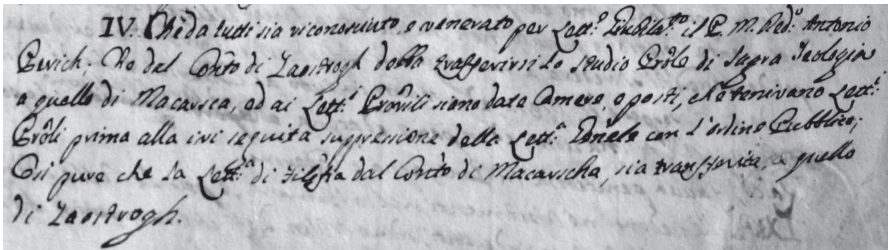
⁵⁵ S/15 [Acta Marojević], f. 146v; S/17, [Acta Marojević] 9r; BEZINA, *Studij filozofije*, 61 i 96.

⁵⁶ CRNICA, *Naša Gospa*, 393. Bilas je bio poslan 1737. na studij u Bolognu, S/5 [Acta J. Filipović], f. 59v. Kao *lector artium* ubilježen je i 10. studenoga 1770. S/15, [Acta Marojević], f. 151r; S/17 [Acta Marojević], 14r.

⁵⁷ Turić, Puljan i Lovrić su 3. XII. 1770. u Makarskoj, a lektor im je Mrnjavac, S/15 [Acta Stančić], f. 153r.

⁵⁸ S/15 [Acta Marojević], f. 172v-173r, § 4; S/17 [Acta Marojević], 38r.

kon toga na generalnom učilištu u Mantovi.⁵⁹ Sljedeće 1772. godine na učilištu je i nadalje Mrnjavac kao lektor, a studirala su trojica klerika.⁶⁰ Godine 1773. bio je smao jedan, posljednji klerik student filozofije fra Hilarje Lovrić, no učilište po svoj prilici nije prestalo s radom. To se da zaključiti po tome što na njemu još 27. listopada 1773. djeluje Mrnjavac, kao lector artium, a filozofiju je možda studirao netko od starijih mladića koji su već u samostanu boravili između šest i osam godina.⁶¹

Odluka definitorija o premještanju učilišta filozofije iz Makarske u Zaostrog

Kada je u siječnju 1777. mletački senat odobrio da se može primiti u novicijat ograničeni broj mladića,⁶² provincijski definitorij odlučio je da se zbog nedostatka prostora može koristiti za novicijat i zaostroški samostan, u kojemu je nekada bio novicijat, a zbog pomanjkanja studenata prestalo djelovati učilište filozofije.⁶³ Tako se 1778. umjesto studenata filozofije u

⁵⁹ Na generalno učilište u Mantovu Mrnjavac je pošao 23. XI. 1767. S/15 [Acta Stančić], f. 119v. Prema podacima Hrvatskog biografskog leksikona 1970–1971. predavao je filozofiju u Zaostrogu fra Andrija Ivičević. P. Č[ošković], »Ivičević, Andrija«, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb 2005, 193. Radi se o zabuni jer je on tu predavao teologiju, kao što je prema izvornim dokumentima dokazao Bujas. Usp. G. BUJAS, »Makarski ljetopis«, u *Makarski ljetopisi 17. i 18. stoljeća* (pr. J. A. Soldo), Split 1993, 249. Ivičević je 1766–1768 predavao filozofiju u Šibeniku gdje je prepisao Spajićev rukopis, koji se čuva u Makarskoj. Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 88.

⁶⁰ S/17 [Acta Marojević], f. 46r–47v.

⁶¹ Usp. S/17 [Acta Radman], f. 74v; . S/15 [Acta Radman], f. 208v–209r. Mrnjavac je 14. studenoga 1773. Nakon što je završio tečaj predavanja iz filozofije, proglašen lektorom teologom. S/15 [Acta Radman], f. 225v.

⁶² Posebno terminacijom odlučeno je da Provincija može ukupno imati 295 svećenika i klerika te 45 braće laika. Usp. *Terminazione degl'illustriss(imi) ed eccell(entissimi) signori proveditori ed aggiunto sopra monasteri esecutiva del decreto delleccellentiss(imo) Senato 31. gennaio 1777 per li Padri Minori osservanti della Provincia dell Santissimo Redentore in Dalmazia*, [Venezia] 1778, str. IV.

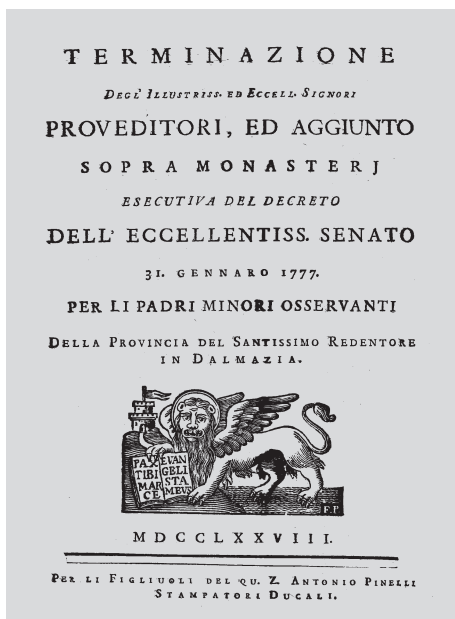
⁶³ S/18 [Acta P. Grubišić], f. 35v.

Zaostrogu našlo šest novaka.⁶⁴ Nakon što su završili novicijat, samostan je ostao prazan. Popunjen je ponovno sa sedam mladića u građanskom odijelu⁶⁵ koji su namjeravali postati franjevci nakon što dobiju državno dopuštenje. Sudeći prema odluci provincijala Grubišića, koju je 9. veljače 1780. uputio zaostroškome samostanu, mladići nisu studirali filozofiju, već su pretežno bili upućivani u liturgijske čine,⁶⁶ no Grubišić je naglašavao da se mladićima treba ostaviti dovoljno vremena za studij.⁶⁷

Istina, 1782. uz mladiće u Zaostrogu nalazi se i pet klerika,⁶⁸ no čini se da su oni spadali u tzv. drugi novicijat. Premda su se 1786. našla u Zaostrogu dvojica klerika: fra Tadej Redić i fra Bonaventur Kosović,⁶⁹ Redić je, čini se, bio i teško bolestan i umro 13. lipnja 1786,⁷⁰ pa je Kosović vjerojatno nakon toga prešao u Makarsku gdje je još 1788. kao svećenik studirao filozofiju.⁷¹

Obnova zaostroškoga učilišta

Učilište je sigurno djelovalo tek 1783. godine i imalo je četvoricu studenta. Godine 1778. dopušteno je primanje studenata u Red u ograničenom broju, pa se ponovno obnavljalo i školstvo. Godine 1784. broj se povećao na petoricu, ali je nepoznato ime njihova lektora. Tek je 1785. sigurno

⁶⁴ S/18 [Acta P. Grubišić], f. 59r.

⁶⁵ S/18 [Acta P. Grubišić], f. 104v.

⁶⁶ S/18 [Acta P. Grubišić], f. 104v-105v.

⁶⁷ S/18 [Acta P. Grubišić], f. 133r, §. 2.

⁶⁸ S/18 [Acta P. Grubišić], f. 138v. S 19 [Acta P. Grubišić], f.128r-129r.

⁶⁹ S/22 [Acta H. Loze], f. 8r; S 23 [Acta H. Loze], f. 16r.

⁷⁰ S/23 [Acta H. Loze], f. 32v.

⁷¹ S/23 [Acta H. Loze], f. 63v.

zajamčeno ime lektora *fra Bonaventure Bilasa*, koji je pred petnaestak godina predavao filozofiju u Zaostrugu.⁷²

Naslijedio ga je fra Josip Dragičević, koji je 1780. filozofiju studirao u Sinju kod lektora Franje Vučkovića.⁷³ Studij je prosljedio kao zaređeni svećenik u Makarskoj 1781, gdje je prepisao školski priručnik svoga profesora fra Paškala Jukića.⁷⁴ Sa studija u Makarskoj poslan je 1782. na daljnji studij u Perugiu, gdje je čini se studirao do 1785. U Zaostrugu je predavao 1786–1789. Međutim o njegovu radu nema drugih podataka.⁷⁵

Za katedre u Zaostrugu i Makarskoj natjecali su se potom 24. svibnja 1789. Franjo Poljak i Luka Bukovac.⁷⁶ Bukovac je 15. XI. 1789. dobio Zaostrug⁷⁷ i u njemu je poučavao do 1792. kada ga je naslijedio Karlo Žderić.⁷⁸ Žderić je također dovršio studij kao i velika skupina studenata u Italiji. Njegov nasljednik Andrija Tomašević čini se da je studij dovršio u Makarskoj.⁷⁹ Završivši trogodište predavanja Tomašević je 18. listopada 1797. proglašen lektorom teologom.⁸⁰ Prema popisu članova samostana još u ožujku 1800. nema lektora filozofije, no pribilježeno je osam studenta.⁸¹

26. svibnja 1800. održan je za ispražnjeno mjesto u Zaostrugu natječaj u makarskom samostanu na koji se prijavio samo fra Ivan Perković.⁸²

God. 1808. u Zaostrugu su se nalazila svega tri studenta, no nije izvjesno što su studirali. Ne spominje se tko je lektor. Studij je bez sumnje

⁷² U Zaostrugu bi te godine tobože predavao poznati Ante Perić i fra Bonaventura Bilas. BEZINA, *Studij filozofije*, 97. Arhivska vrela spominju jedino Bilasa, koji je bio pokrajinski lektor teologije. Filozofiju je predavao vjerojatno zbog nedostatka lektora filozofije. Usp. BEZINA, *Studij bogoslovije*, 121.

⁷³ V. KAPITANOVIĆ, »Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske reforme školstva«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 33 (2007) br. 1–2 (65–66) str. 102.

⁷⁴ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 79–80.

⁷⁵ S/22 [Acta H. Loze], f. 38r i 60v; J. BOŽITKOVIĆ: »Ljetopisne bilješke: 3. Dragičević o. Josip (1572–1799).«, *Bogoslovna smotra* 15 (1926) 337–338; KAPITANOVIĆ, »Studenti«, 269; KAPITANOVIĆ: *Rukopisna i knjižna baština*, 79–80; P. BEZINA, *Kulturni djelatnici Franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja u XVIII. i XIX. stoljeću*, Zagreb 1994, 104.

⁷⁶ S/25 [Acta M. Bilušić], f. 26r.

⁷⁷ S/25 [Acta M. Bilušić], f. 53r.

⁷⁸ S/26 [Acta A. Perić], f. 10v.

⁷⁹ KAPITANOVIĆ, »Studenti«, 275.

⁸⁰ S/29 [Acta P. Prgomet], f. 30r.

⁸¹ S/29 [Acta P. Prgomet], f. 63r-v.

⁸² S 29 [Acta P. Prgomet], f. 65v i 75v.

bio otežan jer je u Zaostrog prispjelo 10 franjevac iz dokinutoga samostana u Živogošću.⁸³ Studij je potom u potpunosti prekinut do austrijskoga zauzimanja Dalmacije. Od 1814. do 1820. u Zaostrogu djeluju povremeno novicijat i gramatička škola. Nakon toga se ponovno pokušalo uspostaviti filozofsko učilište, ali je 1821. obznanjena državna uredba o reformi studija koja nije predviđala opstanak učilišta u Zaostrogu. Oni koji su već studirali nastavili su teološki studij, a nejasan je status studenata koji se spominju nakon toga do ponovne uspostave domaćeg učilišta reformiranog po austrijskom državnom zakonodavstvu.

Kronološki pregled lektora i studenata

Godina	Profesori	Studenti
1726.	Luka Stojić (S/4, f. 124v)	Vjerojatni početak učilišta
1730.	Andrija Miošić (S/5, f. 8r)	
1731.	A. Miošić (S/5, f. 10r, f. 35r)	
1733.	A. Miošić (S/6, f. 56r)	
1735.	Nepoznat (usp. S/7, f. 64v-65r)	
1736.	Nepoznat (usp. S/8, f. 24v)	
1737.	Ljudevit Knezović (S/7, f. 11r; S/8, f. 23v)	
1738.	Knezović (S/7, f. 16r; S/8, f. 61v)	
1739.	Lj. Knezović (S/7, f. 72v)	P. Josip Marković P. Paškal Bukovac P. Andrija Bešlić P. Juraj Pekić izvan studija
1739.	Josip Pivac S/8 [Acta J. Filipović], f. 66v.	
1742.	Franjo Marušić (S/9, f. 12r)	Franjo Delivić Franjo Krilić Franjo Radonić Petar Bandić Marijan Batošić Josip Dropuljić (S/9, f. 12r)

⁸³ S/34 [Acta J. Glunčević], f. 9r-v.

Godina	Profesori	Studenti
1743.	F. Marušić (S/9, f. 13r)	Franjo Delivić Franjo Krilić Franjo Radonić Petar Bandić Marijan Batošić Josip Dropuljić (S/9, f. 13r)
1744.	F. Marušić (S/9, f. 16r)	Franjo Krilić Franjo Radonić Josip Dropuljić (S/9, f. 16r)
1745.	Ante Bandić (S/10, f. 126r)	
1746.	A. Bandić (S/10, f. 12v)	
1747.	Luka Šimunović (S/10, f. 22v)	
1748.	*** Osnovano učilište u Splitu	
1749.		
1750.	Frano Krilić (S/11, f. 43v)	Nema popisa
1750.		
1751.– 1753.	Nedostaju spisi	
1754.	Ante Perić (S/12, f. 22v)	Jeronim Loze Josip Franić Paškal Grubišić (S/12, f. 22v)
1755.	Ante Perić (S/12, f. 34v i 88v)	
1756.	Karlo Marojević (S12, f. 67r i 76r)	P. Ante Lulić Frano Lulić Feliks Batoš Pavao Bujas Grgur Fontana Petar Dodigović
1757.		
1758.		
1759.	Bartul Ribarović	
1760.– 1762.	Nedostaju spisi	
1763.	Josip Franić (S/16, f. 8v)	

Godina	Profesori	Studenti
1765.	Jeronim Loze (S/15, f. 16r)	Ante Bonušić Ilija Mrnjavac Ante Delić Mihovil Dragičević Filip Milinović (S/15, f. 16v i 28v; S/16, f. 18r)
1766.	Pavao Bujas	Josip Dragičević (S/15, f. 93r)
1767.	P. Bujas	Petar Brajković Bonaventura Krilić Josip Dragičević Franjo Kostanjić (S/15, f. 69v)
1768.	P. Bujas (S/15, f. 69r. f. 102v i 115v)	Petar Brajković B. Krilić (S/15, f. 103r)
1770.	Andrija Ivičević, 30. III. 1770. (S/15, f. 146v) B. Bilas, 10. XI. 1770. (S/15, f. 151r)	Marko Puljan Andrija Turnić Vinko Vrsalović Hilarije Lovrić (S/15, f. 151v)
1771.	Premješten studij iz Makarske u Zaostrog (S/15, f. 172v-173r, § 4; S/17, 38r)	
1772.	Ilija Mrnjavac (S/17, f. 46r)	Marko Grubković Vinko Vrsalović Hilarije Lovrić (S/15, f. 182r)
1773.	I. Mrnjavac (S/17, f. 74v)	
1777.– 1782.		Prekid rada kao posljedica zabrane primanja u Red?
1783.	Nepoznat lektor	Ante Marojević Franjo Franikijević Marko Jurčević Vicko Marinović (S/20, f. 693)
1784.	Nepoznat lektor (S/20, f. 135r)	P. Vicko Marinović Josip Pivac Karlo Žderić Lovro Grljušić Martin Andrijašević (S/20, f. 135v)

Godina	Profesori	Studenti
1785.	Bonaventura Bilas (S/23, f. 9r)	+ Thadeus Ledić Bonaventura Kosović
1786.	Josip Dragičević (S/22, f. 60v)	Vicko Zrnčević Karlo Batošić Pavao Silov Anđeo Gudelj Antun Milinović (S/22, f. 60v)
1788.	J. Dragičević (S/22, f. 95r; S/23, f. 100v)	P. Franjo Jurić P. Martin Andrijašević P. Mihovil Radonjić (S/22, f. 95r) P. Jeronim Miljković Vinko Zrnčević Karlo Batošić Pavao Silov Anđeo Gudelj Antun Milinović (S/23, f. 70v)
1789.	J. Dragičević (S 24, f. 15v) 15. XI. 1789. Luka Bukovac (S 24 f. 53r)	P. Mihovil Radonić P. Franjo Jurić P. Vicko Zarčević P. Andrija Sinković Andrija Erceg Anđeo Gudelj Ivan Kostanić (S/24, f. 16r)
1790.	L. Bukovac (S/24 f. 72v; S/25, 71v)	Ivan Kostanić Petar Pervan Augustin Delić Petar Mačević (S/24 f. 72v)
1791.	L. Bukovac (S/24 f. 114r)	
1792.	Karlo Žderić	Ante Puharić Martin Šutić Serafin Kačić Miošić Nikola Vuković Grgur Matutinović Vicko Stanković (S/26, f. 10v)
1793.		

Godina	Profesori	Studenti
1794.	K. Žderić (S/26, f. 63v)	Martin Šutić Josip Batinić Andrija Vežić Antun Marinović (S/26, f. 64r)
1795.	Andrija Tomašević (S/28, f. 15v)	Josip Batinić Martin Kosović Paškal Gabrić Ivan Maroević (S/28, f. 16r)
1796.	A. Tomašević (S/28, f. 51r)	Ivan Vuičić Paškal Gabrić Ivan Živanović Anđeo Marinčić (S/28, f. 51r)
1797.	A. Tomašević (S/29, f. 7v)	Franjo Urlić Matej Bušić Ante Levrić (S 29, f. 7v)
1800.		Franjo Urlić Marko Šumelj Anđeo Roščić Mihovil Ujević // Franjo Pivac Andrija Novaković Antun Maroević Luka Raos (S/29, f. 63r-v)
1801.	Ivan Perković (S/30, f. 15r)	Andrija Novaković Franjo Luetić Bonaventura Borić (S/30, f. 15v; S/31, f. 17v)
1802.	I. Perković (S/30, f. 68v)	P. Antonius Maroević P. Lucas Raos Luka Kačić Peko Vinko Juraković Stjepan Pivac Ivan Vuković (S/30, f. 68v-69r)
1808.		Martin Visković Josip Franić Vicko Batošić (S/33, f. 84v)

Godina	Profesori	Studenti
1820.		Pavao Kačić Stipić Grgur Ivanović Urlić Ante Medak Ivan Šutić Feliks Luetić (S/39, f. 49r; S/39a, f. 27r)

Sačuvani rukopisni udžbenici i priručnici zaostroškoga učilišta:

1. FRANJO MARUŠIĆ [*Disputationes philosophicae*], Zaostrog 1741–1743, 21 × 15 cm, 340 f. (Makarska, IIa, 15)
[Logica parva seu Summulae]
Disputationes in logicam Aristotelicam Scoticam
Commentaria una cum quaestionibus super Octo libros Aristotelis de physico, seu in philosophiam naturalem que vocatur physica.
[Metaphysica].⁸⁴
2. [PAVAO BUJAS] *Philosophia ad mentem doctoris subtilis Ioannis Duns Scoti concinata iuventutique Seraphico-religiosae S. Mariae Zaostrogi tradita, necnon sacrata Virgini Alexandrinae S. Catharinae a P. Paulo Bujas de Sebenico AA LL (= artium lectore) et philosophiae lectore. Anno Domini MDCCLXV [Zaostrog, 1765–1768], Makarska (IIa, 3)⁸⁵ Šibenik (51).*⁸⁶
3. [JOSIP FRANIĆ, *Disputationes philosophicae*], Zaostrog 1763–1765.
Summulae sive logica parva.
Disputationes in universam Aristotelis logicam (Makarska, IIa, 13.1–2).⁸⁷
4. [JERONIM LOZE, *Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi ac venerabilis doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis, pars II-III*].⁸⁸

⁸⁴ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, str. 81–83, br. 15.

⁸⁵ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 61–63 i ondje navedenu literaturu.

⁸⁶ KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku«, 176–177.

⁸⁷ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 73–75.

⁸⁸ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 75–76; KAPITANOVIĆ, »Franjevačko filozofsko učilište u Omišu«, 326–330.

Knjižni fond i filozofski rukopisi u zaostroškoj knjižnici

Samostan u Zaostrogu naselili su franjevci oko 1468, a najstarija sačuvana inkunabula u tom samostanu jest filozofsko djelo *Questiones super quattuor libris Sententiarum metaphisicae de anima et quodlibetis abbreviatae et ordinatae per Johanem de Colonia* [Duns Scotum], tiskana pet godina kasnije 1472. u Veneciji (ink. 17). Premda je na inkunabuli stara bilješka: *Conventus S. Mariae Zaostrogensis*, teško je znati kada je prispjela u knjižnicu, a to vrijedi i za ostalu 21 inkunabulu.

Samostan je darežljivošću plemića Vlatkovića i okretnošću franjevac bio najbogatiji u Provinciji Bosne Srebrene pa nije čudno da se Pavlu Pelizeru iz Rovinja 1640. učinio i najljepšim. Zbog neprestanog ratovanja knjige su u samostanu zaista morale biti prava dragocjenost. Svjedoči o tome i zapis nekoga fra Ljudevita polovicom XVII. stoljeća na rijetkom primjerku *Pistvle i Evanyelya po sfe godischie harvatskim yazchom stumacena* (Venezia 1586) Bernardina Splićanina (sign. RC 238): »Knige moie koie kupih vele drago«.

U XVII. stoljeću sigurno je fra Bariša Arbić, član zaostroškoga samostana rabio dvije inkunabule propovijedi, a fra Petar Kosović, kojemu u nekrozima nema spomena, filozofski priručnik: *Johanes de Monte, Summularium Parisiensis Petri Hispani logicae expositio*, Venetiis 1550 (ink. 10).

U prvoj polovici XVII. stoljeća djelovale su u Zaostrogu povremeno različite ustanove, novicijat, provincijsko filozofsko i provincijsko bogoslovno učilište pa se vjerojatno i s knjigama rukovalo pažljivije. Prvi poznati očuvani katalog potječe iz 1741. godine. Prema njemu je knjižnica posjedovala 948 svezaka od kojih je bilo 168 duplikata.⁸⁹ Čini se da ni francuska okupacija Dalmacije kada su samostani redovito pretrpjeli štete nije puno oštetila knjižnicu. To bi se barem moglo zaključiti iz tajnoga izvještaja dubrovačkoga franjevca Inocenta Čulića austrijskoj policiji u kojoj spominje i dobro održavanu knjižnicu.⁹⁰ Nakon potresa u kojem je samostan teško stradao knjižnica je prenesena u nove prostorije, ali ni do danas nije u potpunosti sređena.

⁸⁹ O knjižnici usp. N. BOŽANIĆ-BEŽIĆ, »Popis biblioteke franjevačkoga samostana u Zaostrogu iz 1741. godine«, *Bibliotekar*, 27 (1975), 129–147; Š. JURIĆ – P. KNEZOVIĆ, »Inkunabule Franjevačkoga samostana u Zaostrogu«, *Kačić*, 30–31 (1998–1999), 11–27; P. KNEZOVIĆ, »Zbirka rijetkih knjiga XVI. stoljeća u knjižnici Kačićeva samostana u Zaostrogu«, *Kačić*, 30–31 (1998–1999), 29–160; P. KNEZOVIĆ, »Zbirka »Vetustiora croatica« u knjižnici samostana u Zaostrogu«, *Kačić*, 34 (2002), 11–161.

⁹⁰ Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien, Polizeihofstelle, 636 ex 1822. »Vi è una [...] libreria ben tenuta«.

Rukopisnu zbirku počeo je razvrstavati fra Josip Soldo. Bezina je dao sumarni popis građe koji se danas uz poteškoće može identificirati jer je građa ponovno razvrstavana, ali ne i razvrstana. Zbog toga i ovaj popis filozofskih rukopisa nije potpun, a bit će ga moguće upotpuniti tek nakon razvrstavanja rukopisne građe. Radi lakšega snalaženja u ovom popisu je uz redni broj djela u obliku zagradama ispred kose crte navedena sadašnja signatura, ukoliko postoji, a iza kose crte redni broj u Bezininu katalogu.

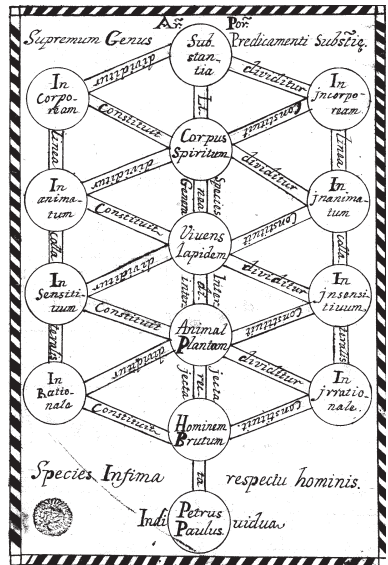
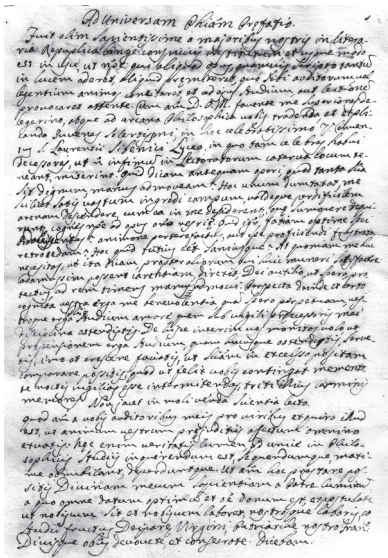
1. (=21/156) [Ivan Kačić Peko, *In universam philosophiam isagoges*] Šibenik 1788, 235 × 170 mm, 145 f.

Incipit: [Titulus:] Ad universam philosophiam praefatio. [Textus:] Fuit olim sapentissime a maioribus nostris in literaria Respublica longe conspicuis institutum, et usque modo est in usu, ut nempe qui aliquod opus, quamvis scripto tantum in lucem ederet aliquid praemitteret quo sibi auditorum vel legentium animos concitaret et ad eius studium aut lectionem provocaret attente.

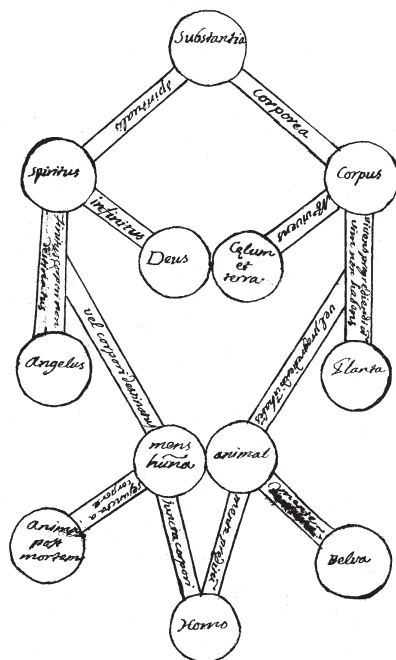
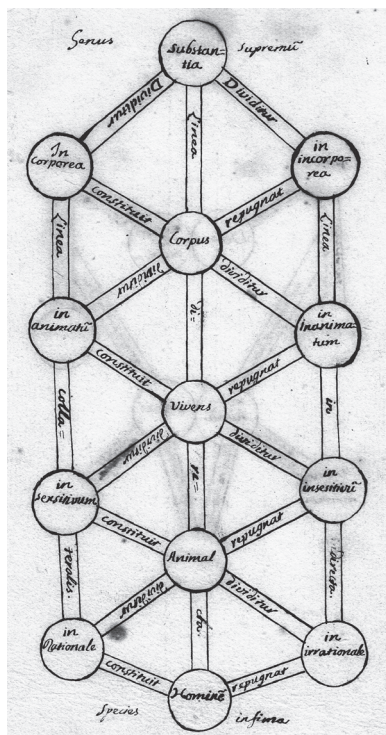
Prolegomena in logicam, n. 1–67 (f. 3r-16v)

Incipit: Antequam singulis logicae partibus manum admoveamus [...]

Explicit: [...] quare ne longiores quam par sit videamur. Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.⁹¹

⁹¹ Rukopis u završetku podsjeća na makarski rukopis 33.1: *Uterius nihil. Ea propter claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.*

Početa stranica rukopisa i crteži Porfirijeva stabla

Proloquium in Logicam, n. 68–274 (16v-50v)

Incipit: His quae ad parvam seu artificialem spectabant logicam brevius quo fieri potuit absolutis, recta procedendi methodus nunc expostulat, ut ea quae speculativam respiciunt in aperto ponamus [...] ⁹²

Explicit: Haec itaque sufficienti et finem imponimus logicis exercitationibus propter temporis angustias quoniam ut ad utiliora descendamus nobis opus esse comperimus quare sit [Secunda philosophiae pars seu Metaphysica].

⁹² Naveden je ispravljeni tekst na listiću uz f. 16v. Potrebno je upozoriti na to da se malo kasnije nastavlja tekst: *Questio prima. Num aliqua extet apud nos scientia? Definitio prima. [Textus] 69. Scientia proprio ac rigoroso sensu accepta definiri solet: cognitio certa et evidens rei necessariae per propriam, causam.* A to u potpunosti odgovara tekstu br. 24 visovačkoga rukopisa. usp. V. KAPITANOVIĆ, »Visovački školski priručnici XVI.-XVIII. stoljeća«, *Visovački zbornik, Zbornik radova simpozija u prigodi 550-te obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu 1445.-1995.*, Visovac, 1997, 319–321.

Secunda philosophiae pars seu Metaphysica, n. 1–201 (51r-82r)

Incipit: 1. Absoluta ea philosophiae parte, quae aliarum disciplinarum est veluti ianua cum nulla scientia haberi possit nisi humana mens in eadem logica in suis operationibus dirigatur.

Pars prima metaphisycae sive ontologia, n. 3–201 (51r-82r)

Haec prima metaphisycae pars quae ontologia hoc est entis in genere tractatio d(icitu)r, scientia quoque generalis p(otes)t appellari.

Explici: [Interumpitur in ¶ 201]

Psycologia seu pars secunda Metaphisicae, n. 1–336 (82v-145v)

Incipit: 1. De ontologicis principiis, generalibusque regulis tractatione absoluta, nunc secundam eiusdem metaphisicae partem psycologiam n(em)pe illustrandam agredimur [...]

Explici: [deest. Interumpitur in cap. 7. q.2.]

Sveščići rukopisa označeni su kraticom t(ernio) i rednim brojem 1–13. Korice su kartonske, oštećene. Uz prvu koricu zaštitni list. Djelo je bez naslova, a na prvom sveščiću pri vrhu lista bilješka: *Die 6 Iunii principium dedi lectionibus dictandis in v(enerabili) conventu S. Laurentii Sibenici 1788.* U djelu više listova s ispravicima, a neki s crtežima. Autor teksta najvjerojatnije je Ivan Kačić Peko koji je započeo 1788. predavanja u Šibeniku kada je naznačen početak diktiranja na početku rukopisa.

Rukopis sam naslovio prema uvodnim riječima njegova autora, a treba ga povezati s rukopisom br. 24 u Visovačkoj franjevačkoj knjižnici, koji je pripadao fra Anđelu Kačiću Miošiću, lektoru u Udinama i s rukopisom 33.1 u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj koji je pripadao poznatom fra Andriji Dorotiću, na što je već upozoreno.⁹³

Kačić Miošićevo djelo datirano 1795. u Udinama, a sačuvano na Visovcu očito pokazuje ovisnost o nekom zajedničkom predlošku s Kačić Pekinim djelom sačuvanim u Zaostrogu. Anđeo Kačić Miošić slušao je predavanja iz filozofije 1786. u Makarskoj. Nije poznato je li se možda preselio u Šibenik i slušao Pekina predavanja. Kako su potjecali iz istoga sela, Peko mu je mogao i ustupiti svoj rukopis. No ovisnost jednoga rukopisa o drugome moći će se ustanoviti tek nakon potpunijih istraživanja. U zaostroškom (Pekinu) rukopisu nedostaje treći dio, tj. naravna teologija koja je sačuvana u Miošićevu visovačkom rukopisu.

⁹³ KAPITANOVIĆ, »Visovački školski priručnici«, 312–313.

Spisi iz logike:

2 (=18a) *De logica*, 1746, 200 × 140 mm, 34 f.

Od spisa su ostala tri sveščića koja se drže o koncu nekadašnjega uveza. Sveščići su sada u nepravilnom poretku. Prvi dio sadašnjega drugoga sveščića (f. 11) sadrži tzv. Malu logiku (*Logica parva seu Summulae*), a ostatak rukopisa dio Velike logike (*Logica Magna*).

[*Logica parva*], f. 1–11v.

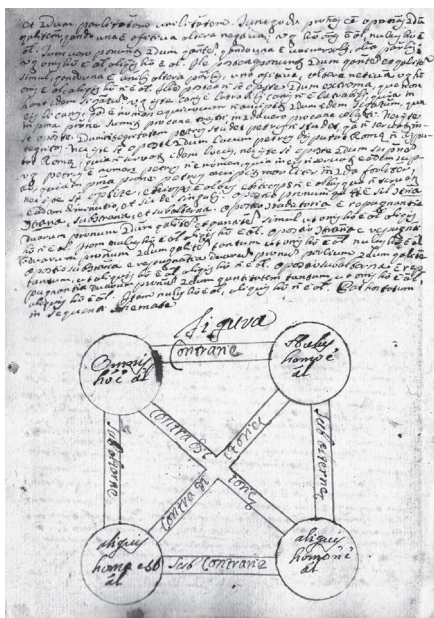
Incipit: In Dei (n)omine Amen. [Titulus:] Caput primum. De variis logicae nominibus quibus ipsa nominatur. [Textus:] Logica ideo plura nomina habet [...]

Explicit: Laus Deo Omnipotenti, B(eatae) V(irginis), Fundatorique seraphico. Finis Parvae Logicae.

[*Logica Magna*], f. 11v i 24r-33v.

Incipit: [Titulus:] Ad universam artis logicae iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti Ordinis Minorum theologorum omnium principis / Introductio / [Textus:] Dei gratia Summularum curriculo expleto ad Magnam Logicam hoc est Dialecticam gradum facimus [...]

Explicit: [deest].

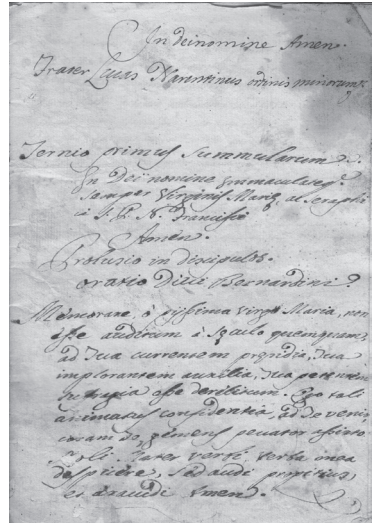

Logički kvadrat iz rukopisa 2 f. 15v.

Autorstvo spisa nije poznato. Sudeći prema bilješci f. 24r pri dnu *Fratri Petri Brečić scripta sunt pro cuius animae 1746*, rukopis je pripadao fra Petru Brečiću. Brečić je bio iz Struge na Neretvi i umro 1741, a spis je prispio fra Luki Vladmiroviću kojemu je trebao za predavanja. U desnom kutu pri vrhu prvoga sveščića Luka je potom u slobodnom prostoru, čak i među crtama teksta zapisao: *Ad simp(licem) usum fratris Lucae Simunovich, što je kasnije precrtao i iznad crte napisao Vladmirovic[h] a Narenta studentis sacrae theologiae, amen*. Na kraju sadašnjega trećega sveščića (f. 34r), koji je zapravo trebao biti drugi, natpis: *Ternio 2dus parvae Logicae 1746*. Ispod toga šaljivi zapis kojim tobože ražalošćeni fra Luka Šimunović (tj. Vladmirović) određuje fra Frani Simonelliju mjesto boravka u Sinju. Kako je Simonelli tada bio mlađi od 20 godina⁹⁴ može se samo pretpostaviti da je bio Lukin student. Prema bilješci Logika nije Lukino autorsko djelo. Računajući na službu lektora filozofije Luka ju je vjerojatno već unaprijed pribavio za svoja buduća predavanja.

3 LUCAS NARENTINUS [Luka Šimunović/Vladmirović], *Cursus philosophicus* [Marscarcae]1745. 200 × 140 mm, Ternio primus Summularum, bez folijacije.

Incipit: [Invocatio:] In Dei nomine. Amen. [Textus:] Anno Domini millesimo septingentesimo qudragesimo quarto di(e) vigesima sexta Augusti. Incipit cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti Oredinis Minorum magistri omnium theologorum principis, necnon illibati conceptus Deiparae gloriosissimae defensoris praecipui.

Vladmirović, Ternio I. Summularum

Na prvoj stranici: *In Dei nomine. Amen. Frater Lucas Narentinus Ordinis Minorum. Ternio primus Summularum. [...] Prolusio in discipulos. Oratio divi Bernardi [...]. Sveščić je završen opaskom da će se četvrta glava*

⁹⁴ U Visovački nekrolog upisano je: 1747. Karin – R. P. Franciscus Simonelli a Sibenco aet. s. an. 45. expleto obdormivit in Domino.

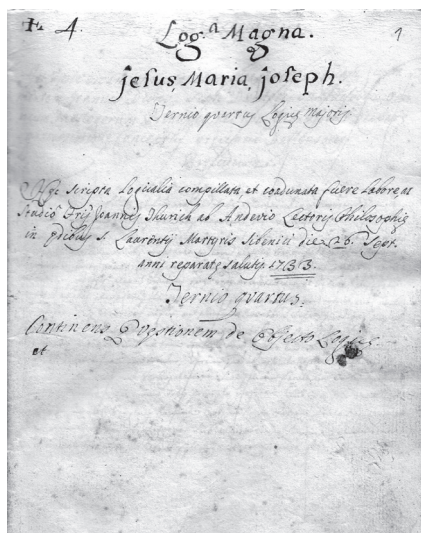
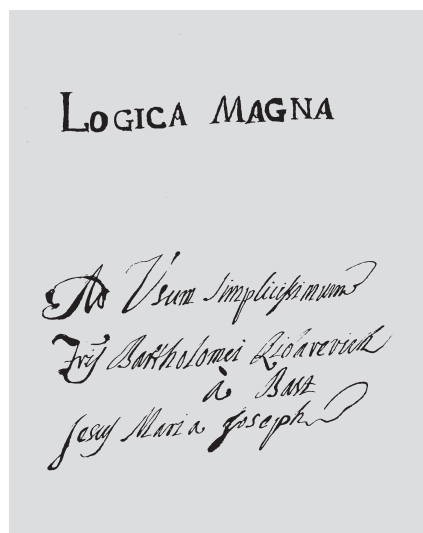
moći vidjeti u sljedećem sveščiću. Je li taj sveščić sačuvan, moći će se vidjeti tek nakon sređivanja rukopisa. Na kraju sveščića *F. Lucas Simunovich a Narenta 1745.*

4 (=36/69) IVAN ANTE TURIĆ, *Logica Magna*, 200 × 145 mm. 142 f. od čega prazni 84, 107v, 112–118. 136–142. autograf.⁹⁵

Djelo je sastavljeno od tri nepotpuna teksta pisana na sveščićima, u tri niza, označenim redosljedom 4–5, 2–6, I–V.

Čini se da je djelo trebalo sadržavati *Veliku logiku* kao što je označeno i u naslovu. Na f. 2r. slijedio je početak teksta: *Incipiunt Disputationes in universam Aristotelis Stagiritae logicam, iuxta mentem Ioannis Duns Scoti doctoris subtilissimi, omnium theologorum principis, nec non illibatissimi Deiparae gloriosissimae conceptus praecipui defensoris.*

Incipit: [Titulus:] Praeludium. [Textus:] Tametsi in tota [mundi] universitate, hisce praecipue temporibus, innumerae prorsus ac prope infinitae philosophantium sectae apparuerint [...]

Ivan Ante Turić, *Logica Magna* (Makarska i Zaostrog)

⁹⁵ Turić je bio lektor filozofije u Šibeniku i Makarskoj (1738–1743). J. BOŽITKOVIĆ, »Ljetopisne bilješke: 3. Filozofski rad Ivana Bartula Ribaroviča«, *Bogoslovska smotra*, 13 (1925) 162–163. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 260–261, br. 20–21. ISTI, »Latinski filozofski rukopisi«, 210, bilj. 14. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 67–70.

Na predgovor se nastavlja: *Disputatio prima. / De natura et affectionibus logicae* i tekst koji počinje riječima: *Antequam proponamus [...]*. Nakon što je ispisao jedan list, pisar je prekrizio tekst na f. 2r, a na f. 3r umjesto normalnoga nastavka koji je trebao glasiti *Questio prima*, ispravio drugu riječ u *quarta* i nastavio pisati tekst o objektu logike. To je uvjetovalo i objašnjenje uz naslovnicu: *Ternio quartus Logicae maioris*.

Sveščići 4–5 sadrže dvije rasprave: *Questio quarta, Quidnam sit obiectum adequatum logicae* (f. 3–22r) i 3 lista od *Quaestio 5^a, Utrum logica sit scientia practica vel speculativa* (f. 22r–24v).

Drugi niz sveščića označen je brojevima 2–6. Obuhvaća *Proemiales* od završnoga dijela prve rasprave pa do kraja teksta koji završava riječima: *Finis Proemialium* (f. 25r–64v). Na taj tekst se u petom sveščiću nastavlja rasprava *Disputatio secunda. De concretis et absabstractis* (f. 64v–83v). Poveznica sveščića sa sljedećim sveščićem označena je riječima disp. 3 *De ente rationis in co(mmu)ni*.

Pozornijim uvidom u obrađeni dio rukopisne baštine Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja postaje jasno da se na sveščiće 2–6 (f. 25–84) u ovom rukopisu nastavlja sveščići 7–20 (f. 2–138) u rukopisu IIa, 7.1 Franjevačke knjižnice u Makarskoj, koje sam svojedobno opisao kao krnje [*Disputationes logicales*]. To bjelodano pokazuje i naslov (*De ente rationis in communi*) koji odgovara poveznici zapisanoj pri dnu 6. sveščića. Na tim sveščićima nalaze se također kao i na zaostroškom rukopisu kratice J(eus), M(aria), J(oseph).⁹⁶

Treći niz sveščića označen je rimskim brojevima I–V.

Disputatio secunda, De ente rationis non fundato seu chimerico (f. 85r–111v).

Disputatio 3^a. De distinctionibus et identitatibus (f. 119r–135 interruptitur cum annotatione: *Disputatio 4^a in alio ternione sub n. VI. De universalibus*).

Sveščići su vjerojatno dosta poslije nastanka uvezani i ukoričeni u bijele kartonske korice. To se može zaključiti po bilješkama na pojedinim sveščićima. Na prednjoj strani drugog lista prvog sveščića iza naslova djela *Logica magna* slijedi natpis: »*Iesus, Maria, Ioseph. Ternio quartus Logicae maioris. Haec scripta logicalia compillata et coadunata fuere labore ac studio Fratris Ioannis Thurich ab Andevio, lectoris philosophiae in aedibus S. Laurentii martyris, Sibenici die 26 Septembris, anni reparatae salutis 1733.*

⁹⁶ Usp. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 70.

– *Ternio quartus: continens quaestionem de obiecto logicae.*»⁹⁷ Iz navedene bilješke pogrešno bi bilo shvatiti da su oni objedinjeni u Šibeniku 1733. jer se među njima nalazi 5 sveščića koji su pisani deset godina kasnije. Osim toga već je spomenuto da je dio jedinstvenoga teksta pogrešno uvezan u dva različita sveska sada u Zaostrogu i Makarskoj. Svi sveščići osim prvoga imaju kraticu J.M.J. koja je na naslovnom sveščiću pisana *in extenso*. Redosljed sveščića (4–5, 2–6, I–V), kao da daje naslutiti da su pripadali različitim inačicama. Tako se npr. ponavlja naslov iz sveščića 5 (f. 12r) *Utrum logica sit scientia practica vel speculativa* u sveščiću 2 (f. 38v), ali u drugoj inačici i redosljedu.

Nijedan niz sveščića nije potpun. To najočitije pokazuju poveznice (reklamanti) na kraju pojedinih nizova. Svim nizovima nedostaje početni dio teksta. U prvom nizu, sveščić 4–5, tekst se prekida na *Questio 5* (f. 24v). U drugom nizu (sveščići 2–6) trebao bi se nastaviti sa *Disp. 3 de ente rationis in co(mmu)ni* (f. 84v) koji je, kao što je gore spomenuto, pogrešno uvezan u makarski rukopis IIa.7.1. Treći niz sveščića označenih rimskim brojkama I–V prekida se na kraju treće rasprave poslije koje slijedi upozorenje »*Disp(utatio) 4 in alio ternione, sub n. VI. De universalibus* (135v)«. Taj sveščić međutim nedostaje. Listovi 84r–v, 107v 112r–118v 136r–142v neispisani su. Na sveščićima označenim rimskim brojkama zabilježeni su datumi pisanja (I, Macarscae, Augusti 16, 1743; II, Macarscae, 31 Augusti 1743; III, 21 Septembris 1743; IV, 27 Septembris 1743, Macarschae; V, Macarschae, 19 Decembris 1743).

5 (=50). [Mihovil Gulin (?), *Logicae cursus*], 200 × 140 mm. 213 f. XVIII. st.

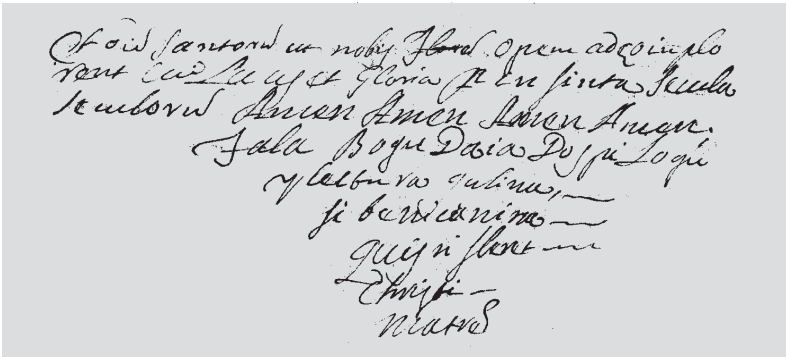
Incipit: [deest].

Explicit: [f. 49v] Hic plura possent dici sed qu[i]a brevitare (!) g[ra]udent moderni ideo dicta sufficiant pro brevi logicae cursu et cedant ad laudem Dei omnipotentis, Beatissimae Deiparae Virginis Mariae illibatam conceptionem veneramus, Patriarchae incliti Patris n(ostri) F(rancisci), Divi Bonaventurae, A(ntonii) Patavini, Beatae Catharinae v(irginis) e[t] martiris et omnium Sanctorum ut nobis opem a Deo implorent cui laus et gloria per infinita secula seculorum, amen, amen, amen. Fala Bogu da i (j)a dospi logu v(=u) lectura Gulina Sibenicana, quis si fleret Christi Matrem.

Rukopis teško oštećen bez korica te prvih i poljednjih listova. Na početku, čini se, nedostaju dva i pol sveščića (20 listova). Od trećega sveščića

⁹⁷ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 260–261, br. 20–21. ISTI, »Latinski filozofski rukopisi«, 210, bilj. 14.

sačuvana je polovica. Folijacija novija, grafitnom olovkom. Sveščići izvorno označeni pri vrhu početnoga folija. Pri uvezivanju su izmiješani pa zbog lakšeg snalaženja navodim njihov redosljed s kasnijom oznakom folija u oblim zagrada. Ter(nio) quarta Proemialium (6r), Ternio 5^a tractat(us) de ente rationis (16r), Ternio 6^a Tractatus de ente (27r), Ternio septima Tractatus de ente rationis (33r), Ternio octava Tractatus de distinctione formali (39r), Ternio decima [Pars prima Logicae] (140r), Ternio undecima Tractatus [...] (147r), Ternio [duodicesima] (157r), Ternio tertia[decima ...] (165r), Ternio quarta decima Tractatus de eadem (181r), Ternio sexta decima Tractatus de ... praedicamentis (189r), Ternio 17 de universalibus (197r), Ternio decima octava (203r), Ternio decima nona (211r) [Terniones 20–22 desunt], Ternio 23^a (47r), Ternio 24 (103r), Ternio 25^a (95), Ternio 26 (79r), Ternio 27 [De postpredicamentis], Ternio 28 (47r).

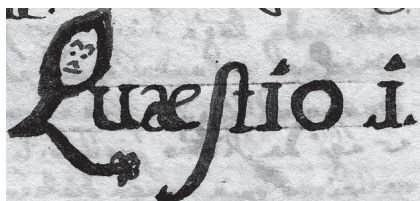
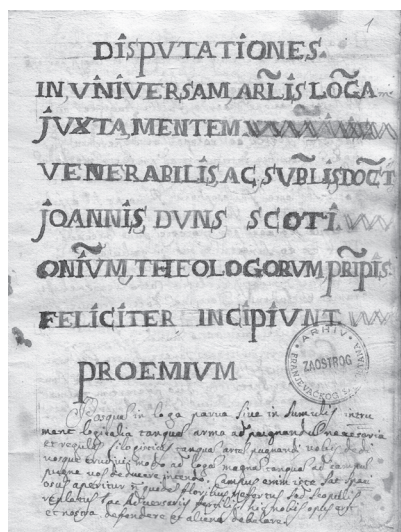
Završetak teksta Logike s imenom lektora Mihovila Gulina Šibenčanina

Na listovima 26v i 46v različiti zapisi među kojima, čini se, i jedno teško čitljivo ime. Iz završetka rukopisa pogrešno uvezanog u sredinu teksta (f. 49v) čini se očitim da je rukopis pisao neki student lektora Gulina. Lektor s tim prezimenom poznat je prema sadašnjem stanju istraživanja jedino kao fra Mihovil Gulin, koji je 1725. predavao u Šibeniku, pa bi se ovaj tekst s velikom vjerojatnošću mogao pripisati njemu kao autoru.⁹⁸

⁹⁸ Gulin je u historiografiji gotovo nepoznata osoba. Poznato je jedino da je 1725. bio lektor na filozofskom učilištu u Šibeniku. Usp. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku«, 159. Prema Visovačkom nekrologu umro je vrlo mlad. Die 4. Octobris, 1727 – Šibenici – R. P. Michaël Gulin a Konjevrate, actualis Vicarius, religiosae vitae zelator, ac sedulus exsequator, an. 48. evolavit ad astra.

6 (=47/63). *Disputationes in universam Ar(istote)lis Logicam iuxta mentem venerabilis ac sub(tili)s doct(or)is Ioannis Duns Scoti o(m)nium theologorum pri(ncipi)s feliciter incipiunt.*⁹⁹

Incipit: [Titulus:] Proemium. [Textus:] Pos[t]quam in log[ic]a parva sive in sum[m]ulis in[s]trument[is] logicalia tanquam arma ad pugnandum necessaria et regulas syllogisticas tanquam artem pugnandi, vobis dedi vosque erudiui; modo ad log[ic]am magnam, tanquam ad campum pugnae vos deducere intendo.

Naslovnica djela *Disputationes s ukräšenim inicijalom Q* (f. 64r)

Explicit: [deest. Textus interumpitur in disputatione II, questione VIII, conclusione II, verbis: ...] ut ibi loquebatur Sanctus Augustinus contra Accademicos qui omnino logicam negabant, ideo potest dici quod Ecclesiae beatus sit«.

Spis uvezan u bijele kartonske korice, oštećene od uporabe, s natpisom na hrptu *Log(ica)*. Sastoji se od jedanaest uvezanih sveščića. Sveščići su bez rednih oznaka i poveznica (reklamanta). Listovi su označeni rimskim brojkama I-XXXI [f. 3–38 (list 29 pisan nepravilno XXVIX)], XXXIX-L [f. 51v-52], 13–36 [f. 88–111]. Pisao ga je najvjerojatnije student kao priručnik

⁹⁹ Usp. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 259, br. 17. ISTI, »Latinski filozofski rukopisi u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 18 (1992) br. 1–2 (35–36), 208, bilj. 9.

tečaja filozofije¹⁰⁰ prema profesorovu diktiranju, bez posebne brižljivosti za jezičnu ispravnost latinskoga izričaja. Jedino mu je ukrašeno slovo q na f. 64 i 98. Nedostaju mu i crteži koji se nalaze u nekim drugim rukopisima.

Spis spada u red desetak drugih istovjetnih ili prerađivanih rukopisa čiji se izvorni tekst, čini se, može gotovo sa sigurnošću pripisati poznatom teologu i spisatelju, vrsnom nastavniku, Jeronimu Filipoviću.¹⁰¹

Spisi iz Fizike ili Naravne filozofije

7 (= 31/58) DOMENICO RICCIARDI [*Phylosophia naturalis*, pars I], 220 × 160 mm., 95 f. XVIII. st.

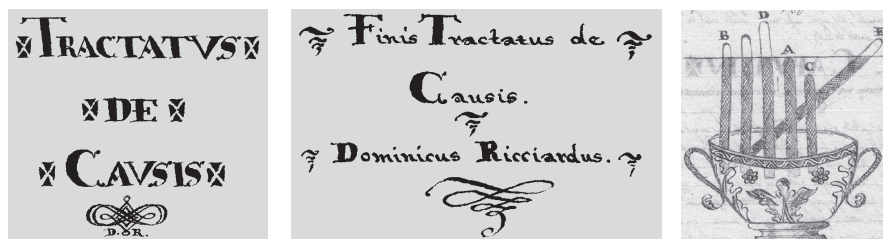
Incipit: [Dedicatio:] D(eo) O(ptimo) M(aximo). [Titulus:] Prohemium. [Textus:] Aspera rerum intentionalium iuga tandem superata sunt [...].

Explicit: [deest].

Rukopis se sastoji od 13 brižljivo ispisanih i uvezanih svešćića, bez korica. Folijacija grafitnom olovkom novijeg datuma. Uvez svešćića olabavio pa su svešćići, vjerojatno pri padu ispremiješani. Pri opisu je pokušano vraćanje na prvobitni poredak. *Prohemium* (58r), *Liber I* (59r), *Liber II* (12r), *Liber III* (2r), *Liber IV* (44r). Naslovi pisani istaknuto krupnom kapitalom. Iznad naslova svake knjige, koji je redovito na prednjoj strani drugoga lista odgovarajućega svešćića, nalazi se kratica D(eo) O(ptimo) M(aximo). Na početnom listu upisan je naslov traktata i ispod njega karakterističan ukras s kraticom imena i prezimena autora. Puno ime i prezime nalazi se u latinskom obliku Dominicus Ricciardus na kraju rasprava II. i III. knjige (f. 40r i 9v).

¹⁰⁰ Usp. npr. rečenicu: Huic nostri philosophici cursus Disputationes merito a Logica exordimur n(on) quod illa caeterarum Philosophiae naturalis partes dignitate excellit sed quia o(m)nes necesita[te] antecedit.

¹⁰¹ Naznake Filipovićeva autorstva i genealoško stablo rukopisa vidi u V. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu, 1748–1826.«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27 (2001) br. 1–2 (53–54), str. 308–311.

Naslov i završetak rasprave De Causis s monogramom i potpisom te likovni prikaz iz poglavlja De vacuo (f. 51v)

Tko je bio Domenico Ricciardi, pisac ovih rasprava, nije jasno. Teško je povjerovati da bi to bio poznati talijanski koreograf iz XVIII. st.

8 (= [Ivan Turić ?], *In Octo physicorum libros Aristotelis Stagiritae iuxta mentem subtilissimi doctoris Beati Ioannis Duns Scoti Ordinis Minorum magistri omnium theologorum principis, nec non illiba[tissimi] conceptus Deiparae Gloriosae meae defensoris praecipui disputationes feliciter incipiunt.* 205 × 145 mm, 1741., f. 130

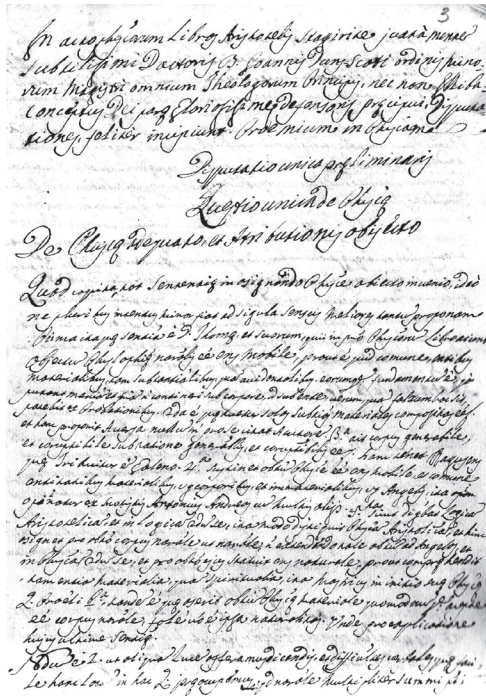
Incipit: [Titulus et subtituli:] Proemium in Physicam [*Sljedeći podnaslov nadovezuje se izravno na prethodni naslov u istom retku*] Disputatio unica praeliminaris / Questio unica de Physica / De physicae adequato et attributionis obiecto / [Textus:] Quod capita tot sententiae in assignando physicae obiecto invenio [...]

Explicit: [deest].

Rukopis bez korica. Djelo počinje na trećem listu. Gotovo čitav rukopis odnosi se na *Liber I. physicorum, De corpore naturali in comuni considerata*, f. 8r- 125r. dok je od druge knjige sačuvana samo prva rasprava o naravi i biću (f. 125r-127v). Svešćići su obilježeni nekada riječju T(ernio), ponekad posebnim znakom, a nekad poveznim riječima (reklamanti).

Na posljednjoj stranici rukopisa (f. 130r) prosudba o djelu: Proh dolor quamdiu hic laboravi et vitam perdididi nil tamen acquiri, sed tantummodo vitam et tempus invanum remissi (=ammissi); hoc tantummodo mihi displicet et hoc causa lugeo valde nimis. Tu je i bilješka o Lukinu oblačenju u franjevački habit. *Indutus sum habitu seraphico die prima Ianuarii 1735,*¹⁰² *a kako se može razabrati iz te bilješke, obukao ga je ugledni fra Andrija Stančić u Splitu.*

¹⁰² Šimunovića/Vladimirovića inače nema u popisu novaka, P. BEZINA, Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, Split 1993. O svom novicijatu piše sam Luka, *Chronicon archiviale*, Venetiis 1770, 80.

Početak rukopisa In octo physicorum libros

Na prvom listu više bilježaka. [Invocatio:] Maria Mater gratiae. / Iesus, Maria, Ioseph ad honorem eius. / Primus Physices ternio. / Philosophus deff(initu): est contemplator rerum. [...] *Ad simplicem usum fratris Lucae Vladmirovich a Narona clerici professi, ac studentis sacrae theologiae in cenobio S. Mariae Macharschae, sub auspitiis reverendorum patrum lectorum Francisco Bassich et fratris Ioannis Thurich, anno ab orbe redempto 1741. mense Martii die 10, principium dedi huius mei laboris [...].*

Bujas je držao da je Vladmirović započeo teološki studij u Šibeniku.¹⁰³ Iz bilješke u ovom rukopisu saznaje se da je Luka studirao bogoslovlje i mudroslovlje u Makarskoj, a bili su mu profesori fra Frano Bašić i fra Ivan Turić. Bašić je tada bio profesor bogoslovlja, a Turić mudroslovlja. Zašto je Šimunović/Vladmirović studirao mudroslovlje skupa s bogoslovljem i je li filozofiju studirao prije bogoslovlja, iz oštećene bilješke nije jasno. Možda se već pripremao za službu lektora filozofije. Studij je nastavio i dovršio, kako

¹⁰³ BUJAS, Kačićevi imitatori, 87.

sam kaže, u Veneciji i Bologni.¹⁰⁴ Na jednom sveščiću s tekstem predavanja njegova lektora Julijana iz Ferrare, sačuvanom u zaostroškoj knjižnici, Vladmirović je pribilježio: *Ego frater Lucas de nobili familia Vladmirovich de Narenta ad annum 1744. die 4. iunii Bononiae fui studens generalis.*

Na f. 52v Luka je kasnije kao lektor filozofije u Zaostrugu pribilježio: *Ego Frater Lucas Simunovich a Gliubuski Ordinis Minorum regularis observantiae sanctissimi patris nostri Francisci lector philosophiae ad annum 1745, die 25. augusti propria manu scripsi vide et crede de que sibi generum Thaetis amat [...]*

Zabilješka, međutim, na vrh sveščića, *Iesus, Maria, Ioseph ad honorem eius*, koja se u skraćenicama i proširenom obliku pojavljuje i na f. 41r upozorava na sličan zaziv u Turićevim djelima, premda je bez detaljne analize spisa teško reći radi li se o Turićevu autorstvu djela i koliki je njegov utjecaj na to djelo.

9 (=57). Conclusiones physicae, 200 x 140 mm, 1745, f. 7–143

Incipit: [Invocatio:] Sub sanctissimis felicisque auspitiis Immaculatae Deiparae V(irginis) M(atris) seraphici coetus singularis patronae, ac piissime matris sit / [Titulus:] Ad naturalem philosophiam introductio / [Textus:] Perlustratis philosophiae ra(tiona)lis difficultatibus arduis, ad na(tu)r(a)lis indagacionem gradum facere rectus ordo poposcit. vide(licet) expone[re] phi(si)ca[m ...] (f. 7v).

Explicit: [deest].

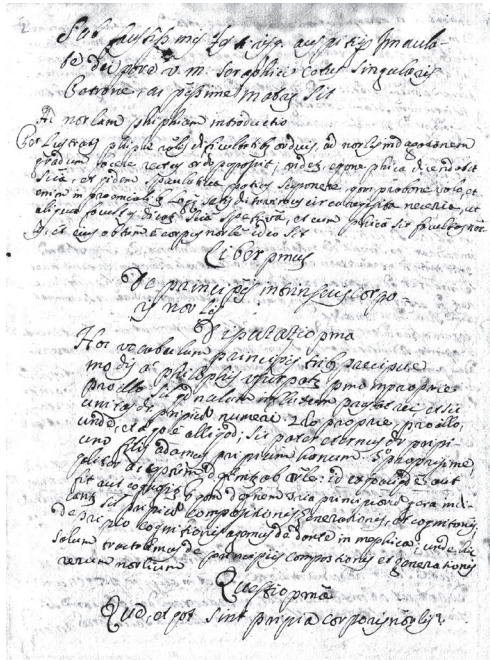
Tekst uvezanoga sveska ima 143. f. označena grafitnom olovkom. Spis Philosophiae naturalis sačuvan je gotovo u cijelosti, kako se može vidjeti iz sadržaja koji prethodi tekstu i nedostaje tek možda jedan list na kraju.

Sveščići su označeni naznakama *ternio primus philosophiae* i dalje sve do *ternio nonus philosophiae*, a oznake započinju tek nakon nultoga sveščića koji je bez oznake na kojem je pisan početak djela u nastavku sveščića Logike. Izvorna folijacija (0–119) odnosi se samo na Fiziku ili naravnu filozofiju, dok prethodni listovi nemaju izvornu folijaciju. Sadržaj (Index) conclusionum Phisicae uvezan je na početku (f. 2 i 15) tako da je u njega umetnut prvi sveščić (f. 3–14).

Kao i spis iz Logike i ovaj je, čini se, početno pripadao fra Petru Brečiću koji je na početku šestoga sveščića (f. 89r) zapisao: *è di me fra Pietro Brecich.* Na početnom sveščiću Luka je potom zapisao kako je rukopis za nje-

¹⁰⁴ *Chronicon srchiviale*, Venetiis, 1770, 80.

govu službu: *Manu[scriptum] Physica Reverendo Patri Lucae de familia comitum Vladmirovich inserviens. 1745.*¹⁰⁵ I ovaj je rukopis čini se pisao fra Petar Brečić od kojega je Vladmirović baštinio rukopise.

Conclusiones physicae (Zaostrug, 57)

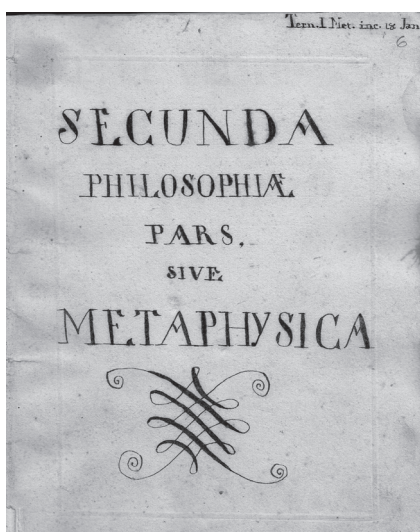
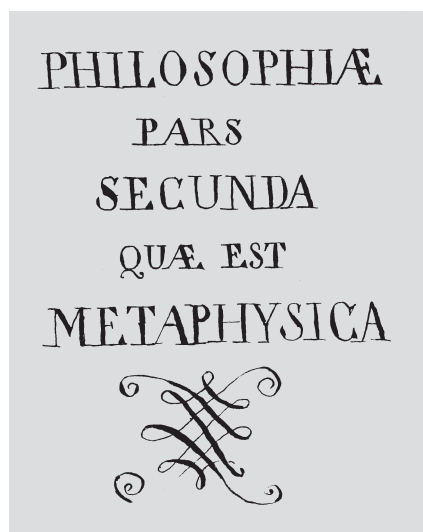
Spis iz metafizike

10 (=19/59) *Secunda philosophiae pars sive Metaphysica*, 220 × 180 mm, 98 f.

Prema uvodnom tekstu *De re metaphisycy (quid ea sit? unde sic dicta? a quo eius nomen primo usurpatum? quid de Aristotelis metaphysica? et nostrae demum partitio)* dissertatio, rukopis je trebao sadržavati rasprave (disputationes) o ontologiji i etiologiji kao njezinu sastavnom dijelu, psihologiji i naravnoj teologiji ili teodiceji. U sadašnjem obliku rukopis sadrži ontologiju (8v-28r), etiologiju (f. 28v-71v) i psihologiju (f. 72r-98v). Ruko-

¹⁰⁵ Navod prenosi i Bezina, *Rukopisna baština*, 275, br. 57.

pis se sastoji od sedam sveščića označenih riječju Tern(io) I–VII i datumom početka pisanja dotičnog sveščića: Ter(nio) I. Met(aphisicae) inc(eptus) 18 Ian(uarii), Ter(nio) II. Met(aphisicae) inc(eptus) 1. Febr(uarii), Ter(nio) III. Metaph(isicae) inc(eptus) 25 Febr(uarii), Ter(nio) IV. Met(aphisicae) inc(eptus) 11 Ma(rtii), Ter(nio) V. Met(aphisicae) inc(eptus) 26 Martii, Ter(nio) VI. Met(aphisicae) ince(p)tus) 18 Apr(ilis), Ter(nio) VII. ince(p)tus) 9 Mai. Na većini listova jasno je vidljiva crta prostora predviđenog za pisanje teksta. Donji rubovi listova 80 i 81 izrezani su. Rukopis je neke vrste sažetak metafizike pa se čini nepotrebnim bilježiti početke i završetke tekstova.

Secunda philosophiae pars sive Mataphysica, Zaostrog, 1765–1768.
(makarski rukopis, IIa, 3 i zaostroški rukopis br. 19)

Premda je naslovnica neobično slična Bujasovu tekstu *Philosophiae parrs secunda quae est metaphysica*, sadržaj nema međusobne sličnosti.

Važnost učilišta i njegove knjižnice za filozofsko obrazovanje

Promotrivši, ukratko, koliko je bilo moguće, djelovanje zaostroških profesora filozofije, rukopise njihovih predavanja, studente koji su studirali na zaostroškom učilištu te ostale sačuvane filozofske rukopise u knjižnici zapaža se nekoliko zanimljivih činjenica.

Dio profesora dovršio je svoj studij u domovini, a dio u inozemstvu. Profesorima kojima je nepoznato mjesto usavršavanja u studiju može se s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da su ih završili u domovini, ponajviše na generalnom studiju u Šibeniku.

Najpoznatiji zaostroški profesor filozofije fra Andrija Kačić, po kojemu nekada nazivaju i zaostroški samostan Kačićevim samostanom, studij teologije najvjerojatnije je završio u u Osijeku, kao fra Andrija iz Zaostroga. Možda su na domaćim učilištima završili studij i Kačićev prethodnik Stojić i nasljednik Knezović. O studiju fra Ante Bandića mlađega, fra Karla Maroevića i fra Bonaventure Bilasa nisu poznati nikakvi podaci. Krilić je pohađao filozofiju u Zaostrogu 1742, a Žderić 1784, no nije poznato gdje su usavršavali studij. Fra Luka Bukovac četiri godine prije svoje lekture bio je student u Makarskoj. Tomašević i Perković također su studirali u Makarskoj, ali je nepoznato gdje su dovršili studij.

Lektor Pivac dovršio je studij u inozemstvu kamo je poslan 1735, no nije poznato gdje je studirao. Marušić je svoj studij vjerojatno dovršio u Bologni kamo je 1738. poslan je na daljnji studij. Fra Luka Šimunović, kasnije nazvan Vladimirović, po vlastitom pričanju studirao je u Bolonji i Veneciji. Perić je prema predaji dovršio studij u Italiji. Ribarović je 1754. bio poslan na daljnje usavršavanje u Perugiu. Njegov nasljednik Josip Franić 1754. studirao filozofiju u Zaostrogu, a 1757. poslan na studij u Firenzu i nije poznato koliko se zadržao u inozemstvu. Jeronim Marković Loze započeo je studij u Zaostrogu a dovršio u Bologni. Lektor fra Andrija Ivičević poslan je 1756. na usvršavanje u Budim. Bujas je 1756. studirao filozofiju u Zaostrogu, a studij je vjerojatno nastavio u Šibeniku, te prema nekima dovršio u Italiji. Mrnjavac je 1765. filozofiju studirao u Zaostrogu, a svoj studij dovršio u Mantovi. Fra Josip Dragičević je studirao filozofiju 1767. u Zaostrogu, a 1782. u Perugi.

Promotri li se uspješnost zaostroških lektora po napredovanju u službi, može se vidjeti da su uživali ugled u Provinciji. Već prvi poznati lektor fra Luka Stojić ubrojen je 1739. među *ex definitore*. Neki su prešli na generalno učilište i na njemu postigli jubilaciju, koja bi odgovarala naslovu *lector emeritus* na državnim sveučilištima. To su fra Andrija Kačić, fra Luka Vladimirović, fra Ante Perić, fra Karlo Marojević, fra Bartul Ribarović, fra Pavao Bujas i fra Jeronim Loze.

Fra Ante Perić kasnije je 18 godina predavao u splitskom sjemeništu i za svoj nastavnički rad primao pohvale i priznanja. Ostao je međutim više u uspomeni po svojim osmodnevnim izlaganjima u katedrali koje spominje i učeni Splitsanin Julije Bajamonti. Papa Pijo VI. imenovao ga je dva puta

uzastopno generalnim defnitorom Franjevačkoga reda, što je zapravo bila puka čast jer nije obnašao defnitorske dužnosti.

Na knjiškom polju uspješnost je ovisila i o tome koliko su lektori bili okretni pronaiči novac za tiskanje svojih knjiga, za koje Provincija očitno nije pokrivala troškove. Njihove filozofske i teološke rasprave pisane na latinskom nisu bile razumljive izvan knjiških krugova ni nakladnicima isplative pa nisu ni tiskane. Jedino je Kačić uspio tiskati svoja *Elementa peripathetica* (Venezia 1752), no upitno je koliko su korištena čak i na učilištima na kojima je i sam predavao, tj. u Zaostrugu i Šibeniku. Djelo koje ga je učinilo slavnim, *Razgovor ugodni* nije bilo namijenjeno učenom krugu, već čobanima i težacima. Najviše knjiga, čak dvadesetak, objavio je kontroverzni fra Luka Šimunović, koji je svoje prezime promijenio u Vladimirović, a knjige potpisivao najrazličitijim imenima. Knjiga *Blago naminjeno maloj dičici* (Jakin/Ancona 1764) fra Karla Marojevića, koji je svoje ime skrio brojevima u kriptogramu, vjerojatno je rabljena toliko da je od nje danas ostao samo jedan jedini očuvani poznati primjerak. Djelo toliko važno i tako nepoznato u povijesti hrvatskoga osnovnog školstva.

U upravnoj službi Provincije zaostroški lektori bili su birani za defnitore, a neki su postali i provincijali, kao Perić, Marojević, Ribarović, i Loze, a fra Mihovil Dragičević imenovan je provincijalom Albanske franjevačke provincije.

Nekadašnji studenti usavršavali su djelomično svoj studij i u inozemstvu te postajali kasnije lektori na istom učilištu: Franjo Krilić, Jeronim Loze. Josip Franić, Pavao Bujas, Ilija Mrnjavac, Josip Dragičević, Karlo Žderić, a Grgur Fontana, Loze i Bujas potom, generalni lektori u Šibeniku.

U nemirnom vremenu francuske vlasti u Dalmaciji, od bivših zaostroških studenata, igrali su izvjesnu ulogu Grgur Fontana, Ivan Živanović i Anđeo Roščić, a Augustin Delić pod nerasvijetljenim je okolnostima strijeljan u Makarskoj. Jedan od posljednjih studenta zaostroškoga učilišta prije austrijske obnove školstva jest i Grgur Ivanović Urlič koji je nastavio studirati filozofiju na sveučilištu u Innsbrucku, a kasnije je djelovao kao gimnazijski profesor u Sinju, Zadru, Šibeniku, Kninu i Dubrovniku te napisao više rasprava.

Uzevši u obzir navedeno može se zaključiti da su profesori imali doličnu akademsku spremu, pa je i učilište davalo dobre rezultate, naročito dok nije bilo ugroženo mletačkom zabranom stupanja u redovništvo. Odobrenjem primanja ograničenoga broja, kada je sve manje budućih lektora studiralo u inozemstvu, učilište je, čini se, sve osjetnije zaostajalo za naobrazbom

koja se stjecala na sveučilištu. Francuska okupacija Dalmacije i nemirna vremena bili su pogubni za studij. Austrijska školska reforma nije ugrožavala Provinciju, kako se nekada naglašavalo. Ona je Provinciji bila nužna, a njezini plodovi osjetit će se pedesetih godina XIX. stoljeća, kada je Provincija s prvom javnom gimnazijom na hrvatskom jeziku u Dalmaciji i svojim bogoslovnim studijem ponovno zauzela važnu kulturnu ulogu. Dovoljno je spomenuti da je na njezinu bogoslovnom učilištu studirao prvak narodnog preporoda u Dalmaciji Mihovil Pavlinović, a tražio studij i Natko Nodilo, prvi rektor Zagrebačkoga sveučilišta iz Dalmacije.

THE FRANCISCAN PROVINCIAL PHILOSOPHICAL SCHOOL OF ZAOSTROG AND THE 18TH CENTURY HANDBOOKS IN MANUSCRIPT

Summary

Although Croatian School of Philosophy have often been elaborated, however, they have not been fully researched yet. The article presents the main facts about three-years School of Philosophy which was founded in early 20-ties of 18th century when the Monastery of Zaostrg was a constituent part of a large Franciscan Province of Bosnia Srebrena encompassing the area from Budim to the Adriatic Coast. The author of a philosophical handbook and one of the most distinguished folk song poet Fr. Andrija Kačić Miošić was one of its lecturers from 1730 to 1733. After 1735 the School belonged to the new Province of St. Caius (Gaius), Pope and martyr, that is the Province of the Most Holy Redeemer. Undoubtedly, the most known lecturer was controversial Fr. Luka Vladimirović, the author of more than twenty books of various contents. A majority of the School lecturers of the first half of 18th century graduated abroad and gained extraordinary education in philosophy. Due to the unfavourable circumstances of that time they could not develop their ideas and publish their works.

Further research would probably highlight that their school manuscripts were mostly plagiarized, lacking references, however their educational value would not be denied as well as educational goal of both lecturers and students. The first problem the School had to overcome was the Venetian decision which prevent the enrolment of monastic candidates for ten years. The School could hardly function even when the State allowed the enrolment in limited number. Then it furtherly suffered and weakened during the French-Austrian war at the beginning of 19th century. Finally, it was abolished in 20-ties of 19th century, but lately reopened, when new school staff graduated from state university.

Key Words: Philosophical Studies, Philosophy, Zaostrg, lecturers, manuscripts, Andrija Kačić Miošić, Luka Vladimirović, Ivan Kačić Peko, Ivan, Ante Turić, Mihovil Gulin, Domenico Ricciardi